

Universiteit Antwerpen
Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen
Master Sociaal Werk
Academiejaar 2006 – 2007

**Zoektocht naar een succesvol handelingsmodel voor
onthemingsprojecten.**

Een vergelijking tussen Albezon en Oikoten

Promotor: Prof. Dr. Th. Jacobs
Copromotor: Mevr. C. Vander Zande
Medebeoordelaar: Prof. Dr. K. Driessens

**Scriptie voorgelegd met het oog op het behalen
van de graad van Master Sociaal Werk**

Greet Patho

Mei 2007

WOORD VOORAF

Het schrijven van deze scriptie was geen opgave maar een uitdaging. Wat voor u ligt is het resultaat van dagenlang intens zoek-, lees-, schrijf- en herschrijfwerk. Dankzij de medewerking van anderen is het geworden wat het nu is.

Mevrouw Jacobs en mevrouw Vander Zande, mijn promotor en co-promotor, die me op de juiste momenten in de goede richting stuurden. De medewerkers van Albezoon en Oikoten die bereid waren hun belevingen met en visies op de onthemende projecten met mij te delen. Een woordje van dank is ook op zijn plaats voor mijn familie en vrienden, in het bijzonder Frédéric, Bart en Kristel.

Van harte bedankt!

INHOUDSOPGAVE

WOORD VOORAF	II
INHOUDSOPGAVE	III
INLEIDING	1
DEEL I: VERKENNING VAN HET ONDERZOEKSOBJECT	4
Hoofdstuk 1: Ontheming	4
1.1 Een omslag in de methodiek	4
1.2 Ontheming als kader	6
1.2.1 Begripsomschrijving	6
1.2.2 Doelgroep	7
1.2.3 Soorten projecten	9
1.2.4 Nazorg	10
1.3 Het unieke van ontheming	11
1.3.1 Ervaringsleren	11
1.3.2 Ervaringsleren versus ontheming	12
Hoofdstuk 2: Presentietheorie	14
2.1 Mensbeeld	14
2.2 De basisbeginselen van de presentietheorie	15
2.3 De betekenis van presentie voor het hulpverleningslandschap	18
DEEL II: PROBLEEMBEHANDELING	20
Hoofdstuk 1: Onderzoeksaanpak	20
1.1 Participerend onderzoek	20
1.2 Diepte-interviews	20

Hoofdstuk 2: Oikoten en Albezou	22
2.1 Oikoten	22
2.1.1 Historiek	22
2.1.2 Missie	23
2.1.3 Aanpak	24
2.2 Albezou	26
2.2.1 Historiek	26
2.2.2 Missie	27
2.2.3 Aanpak	27
Hoofdstuk 3: Presentietheorie versus ontheming	29
3.1 Oikoten en Albezou getoetst aan de presentietheorie	29
3.2 Conclusies onderzoek	40
ALGEMEEN BESLUIT	42
LITERATUURLIJST	45

INLEIDING

Met de regelmaat van een klok berichten de media over criminele feiten gepleegd door jongeren, vaak met geweld. 2006 kende enkele trieste dieptepunten. Er was de “MP3-moord” in het Brussels Centraal Station, waarbij twee jongelui van 16 en 17 een leeftijdsgenoot neerstaken om enkele noten muziek. De racistische terreur die Hans Van Themsche zaaide in het centrum van Antwerpen, maakte de verontwaardiging compleet. België was terecht in shock.

Meer dan ooit tevoren is jeugdcriminaliteit voorpaginanieuws in de vaderlandse pers. Nochtans is het allerminst wetenschappelijk bewezen dat het aantal criminele feiten gepleegd door minderjarigen daadwerkelijk stijgt. Het meest recente onderzoek naar maatschappelijke participatie van jongeren, verricht door de Leuvense jeugdcriminoloog Lode Walgrave in 2004, biedt een nulmeting. Vergelijken is dus onmogelijk: in de voorgaande jaren vonden immers geen gelijkaardige studies plaats. Persistente ernstige jeugddelinquentie is alleszins slechts een zaak van een erg kleine groep jongeren. De meerderheid van het normoverschrijdend gedrag, is leeftijdsgebonden (bijvoorbeeld diefstallen of zwartrijden) en vormt geen of slechts tijdelijk problemen voor de openbare orde en veiligheid (Baas, 2005; Carpentier, 2007)

Voor een bepaalde groep jongeren schiet de traditionele jeugdzorg tekort. De Vlaamse Overheid subsidieert daarom ook vernieuwende initiatieven. Deze projecten binnen de Bijzondere Jeugdzorg kennen een enorme groei sinds 1998. Terwijl er in 1997 slechts 12 initiatieven gesubsidieerd werden, zijn dat er nu meer dan 80. Het budget voor projecten verdubbelde van 2000 tot 2005 en bedraagt nu 9,4 miljoen euro (VRIND, 2006).

Leren door ervaring blijkt hét uitgangspunt voor vernieuwende initiatieven te zijn. De kracht van het niet-therapeutische werken wint aan belang. De traditionele zorgoptiek wordt in vraag gesteld en het activeringsperspectief krijgt meer gehoor. Activeren staat voor het bevorderen van zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid en het stimuleren van het vermogen van individuen. Zorgen voor wordt vaak geassocieerd met het tegenovergestelde: afhankelijkheid vergroten en compenseren (Van Der Ploeg, 1996).

Het activeringsperspectief wordt bijvoorbeeld in de praktijk gezet onder de vorm van de zogenaamde onthemende projecten. Jongeren worden in principe voor vier maanden uit hun vertrouwde omgeving weggehaald om hen ertoe aan te zetten anders te kijken naar zichzelf en naar hun omgeving. Tot dusverre bieden slechts twee organisaties zulke projecten aan: de vzw's Albezou en Oikoten. Beide organisaties pakken hun projecten aan zonder vooringenomenheid, als het ware structuurloos. Hierbij rijzen enkele vragen die we door middel van ons onderzoek willen beantwoorden.

- 1 Kan een organisatie wel functioneren zonder één of andere methodische aanpak?
- 2 Werken deze organisaties wel degelijk zonder methodiek?
- 3 Wat zijn de gelijkenissen en de verschillen tussen beide werkingen?
- 4 Kunnen we de uniciteit van onthemende projecten aantonen?

Oriënterend onderzoek doet ons vermoeden dat beide organisaties in hun handelen overeenkomsten vertonen met de presentietheorie van Andries Baart. Daarom laten we begeleiders van Albezou en Oikoten aan het woord om vanuit hun belevingen de gelijkenissen met de presentiebenadering te toetsen. Zo wordt duidelijk of de methodiek van "present-zijn" van toepassing is op de organisaties én in hoeverre er verschilpunten zijn tussen beide organisaties onderling

We trachten een antwoord op bovenstaande vragen te bekomen door een tweeledige methodologie te hanteren. Enerzijds doen we beroep op de beschikbare literatuur, zowel in boeken als in kranten, tijdschriften en het internet. Anderzijds onderzoeken we de organisaties van binnenuit: door het voeren van gesprekken met begeleiders en projectverantwoordelijken én door middel van een participerende observatie in de Albezou-boerderij in Zuid-Frankrijk.

Deze scriptie bestaat uit twee grote luiken. In een eerste luik verfijnen we onze probleemstelling en trachten ze onderzoeksvatbaar te maken.

Hoofdstuk één licht bondig het begrip ontheming toe. Daarbij kijken we naar het ontstaan van de onthemingsfilosofie. Vervolgens geven we een begripsomschrijving van ontheming. Voorts lichten we toe hoe ontheming in de praktijk gebracht wordt. Ten slotte tonen we het verschil met het ervaringsleren aan.

In een tweede hoofdstuk bestuderen we de presentietheorie van Andries Baart. Vooreerst schetsen we de presentiefilosofie. Vervolgens beschrijven we de acht basisbeginselen van de

theorie. Tenslotte gaan we na wat de betekenis is van de presentietheorie voor het hulpverlenerslandschap.

Het tweede luik bevat een kleinschalig, kwalitatief vergelijkend onderzoek tussen Oikoten en Albezon en is opgedeeld in drie hoofdstukken.

Eerst bespreken we de onderzoeksmethodologie. Vervolgens stellen we de werking van Albezon en Oikoten in een notendop voor. Ten slotte gaan we door individuele gesprekken met vijf begeleiders en twee projectverantwoordelijken na hoe het onthemingsproces in zijn werk gaat en of er overeenkomsten met de presentietheorie terug te vinden zijn.

We vertrekken hierbij vanuit de presentiebenadering om enkele kenmerken van deze methodiek te toetsen aan de werking van Oikoten en Albezon. Herkennen zij gelijkenissen met de presentiebenadering en hoe verwoorden zij dat? Aan de hand van de verkregen informatie kunnen we de werking van Oikoten en Albezon beter in kaart brengen en linken met de presentietheorie.

DEEL I: VERKENNING VAN HET ONDERZOEKSOBJECT

Hoofdstuk 1: Ontheming

Een tijd weg van huis zijn, betekent afstand nemen van je vertrouwde omgeving. Binnen de Bijzondere Jeugdzorg staat men meer stil bij de positieve effecten van dit fenomeen wanneer de hulpverlening bij jongeren vastgelopen is. De organisaties Albezon en Oikoten namen de proef op de som en bieden al meer dan twintig jaar onthemingsprojecten aan voor jongeren waarvan de begeleiding spaak loopt.

In dit hoofdstuk bekijken we eerst de basisfilosofie van de onthemingsmethodiek. Vervolgens gaan we dieper in op ontheming als kader met een eigen specifieke doelgroep en aangepast aanbod. Ten slotte vergelijken we ontheming met het ervaringsleren om het verschil tussen beide kaders aan te tonen.

1.1 Een omslag in de methodiek

Eind jaren '70 rezen er heel wat vragen binnen de bijzondere jeugdzorg. De hulpverlening richtte zich voornamelijk op het heropvoeden, beschermen, ondersteunen en bijstaan van jongeren. In de jaren '70 ontwikkelden er zich andere waarden die het traditionele gezag ondermijnden. Steeds meer kwamen jongeren op voor hun eigen mening, wilden ze de kans krijgen om te experimenteren en zetten zich af tegen burgerlijke waarden (Couvreur in Oikoten, 2002).

De sterk veranderende maatschappelijke context bracht de discussie over het pedagogisch concept dat aan de jeugdbescherming ten grondslag ligt mee op gang. Verschillende instanties stapten af van de beschermingsreflex die toen eigen was aan de jeugdhulpverlening en koos voor een meer emancipatorische inslag. Er werden nieuwe waarden centraal gesteld zoals de erkenning van mondigheid, optimale zelfontplooiing, verantwoordelijke zelfbepaling, handelingsbekwaamheid van de jongere ten opzicht van zijn omgeving (Verhellen in Bouverne-De Bie & Roose, 2007).

Jongeren werden bekwaam geacht en gestimuleerd om hun eigen leven in handen te nemen. Deze hulpverlening werkte aan een aanbod op maat van de jongeren. Zo ontstonden er nieuwe methodieken waarbij de jongeren meer inspraak kregen en autonomie verwierven zoals begeleid zelfstandig wonen, werk/leer-projecten. De bijzondere jeugdzorg bleef zoeken naar

formules die jongeren op hun waarden aanspreken en die hen ondersteunen op de soms moeilijke weg naar een eigen leven (Couvreur in Oikoten, 2002; Glas, e.a., 1996).

Een mooi voorbeeld van hoe deze nieuwe trend binnen de bijzondere jeugdzorg in praktijk werd gebracht, vinden we terug bij het ontstaan van onthemingsprojecten in Vlaanderen.

Twee begeleiders, werkzaam binnen een jeugdinstituut, kwamen in 1982 in contact met de werking van een Amerikaanse organisatie, VisionQuest, die harde overlevingstochten opzet voor jongeren met een zwaar gerechtelijk verleden. Een documentaire toonde hoe jongeren, die zich bij aanvang van de tocht afgeschreven voelden door de maatschappij, zich onderdompelden in een nieuw avontuur. Tijdens deze reis werd voor het eerst sinds lange tijd in de jongeren geloofd. Door de jongeren verantwoordelijkheid te geven en ze liefdevol te ondersteunen, creëerde men een sfeer waarin zelfontdekking en zelfverwerkelijking mogelijk waren. Samen met een aantal volwassenen werden ze blootgesteld aan dezelfde ontberingen, elementen van de natuur. Hierdoor ontstond er een lotsverbondenheid die zorgde voor een hechte relatie tussen begeleiders en jongeren. Deze lotsverbondenheid was een nieuw gegeven dat erg in de smaak viel bij de twee Vlaamse begeleiders. Ze besloten gelijkaardige projecten te organiseren om jongeren de mogelijkheid te bieden zich te herpakken tegenover zichzelf en hun omgeving (Couvreur in Oikoten, 2002; Glas e.a., 1996).

Zo zijn de onthemende projecten ontstaan. De vzw Oikoten organiseert sinds 1982 voettochten naar Santiago de Compostela en vzw Albezon liet vanaf 1986 werkkampen doorgaan op een boerderij in het zuiden van Frankrijk. Door het engagement van vrijwilligers en de financiële steun van sympathisanten wisten en weten de organisaties te overleven. Alle hielden ze in het achterhoofd dat onthemingsprojecten nieuwe perspectieven bieden voor een categorie van door de maatschappij opgegeven jongeren (Van Garsse e.a, 1993).

Ontheming geeft jongeren waar ze recht op hebben. Het vertrekt vanuit het geloof in de eigenwaarde van de jongeren, hun verantwoordelijkheid, inbreng en mogelijkheden. Ontheming biedt de jongere de kans voorbij te gaan aan doorleefde 'vanzelfsprekendheden', en nieuwe ervaringen te ontdekken. Jongeren worden uit hun sociotoop gehaald en verplaatst naar een natuurrijke omgeving. Alles wat ze ervaren vraagt om nieuwe antwoorden. Ze kunnen niet meer terugvallen op vroegere gewoontes want die kunnen in de context van het project niet stand houden. Het project is een voortdurende zoektocht naar zichzelf. De

meditatie van het stappen/werken maakt het voor de jongere mogelijk tot zingeving te komen (Couvreur in Oikoten, 2002; Oikoten, 2005).

Ontheming is nochtans geen wondermiddel dat voor iedere jongere geldt. Zo zijn er projecten die stopgezet moeten worden of die nadien geen positieve verschuivingen bij de jongere teweegbrengen. In het eerste geval kan de oorzaak zijn dat de jongere het fysiek niet aankan of dat het contact tussen begeleider en jongere mank loopt (bijvoorbeeld door agressie of het niet respecteren van de basisregels). In het tweede geval gaat het erover dat ontheming niet voor iedereen de meest geschikte hulpverleningsvorm is (bijvoorbeeld jongeren met een hechtingsproblematiek). Ook zien we dat bepaalde jongeren na een project toch terug hervallen.

1.2 Ontheming als kader

Het begrip ‘ontheming’ is niet eenvoudig in kaart te brengen. “Ontheming” of “onthemen” zijn geen erkende Nederlandstalige woorden. In Van Dale vinden we wel het begrip “ontheemd” omschreven als het in alle eenzaamheid verdreven worden uit zijn vertrouwde omgeving. Hieronder geven we een concretere definitie van het begrip en lichten we toe op welke manier ontheming in de praktijk georganiseerd wordt.

1.2.1 Begripsomschrijving

Bij ontheming kiest de jongere ervoor om gedurende drie tot vier maanden op eigen kracht en wil van huis weg te gaan. Gedurende deze periode beleeft de jongere een ongekend proces.

Van Garsse (1987, in Oikoten 2002a) definieert ‘ontheming’ als volgt: *“Een intern proces dat men als individu doormaakt, ten aanzien waarvan de externe interventie fungeert als een katalysator. Wanneer de ‘ontheming’ werkt, brengt ze een verschuiving teweeg in de dialoog van de jongere met zichzelf. Eigen aan deze momenten is de onvoorspelbaarheid, de subjectiviteit en de intimiteit.”*

Albezon geeft nog een andere invulling aan het begrip ‘ontheming’ (Albezon, 2006). Tijdens de ontheming wordt de jongere tijdelijk en radicaal van zijn vertrouwde omgeving losgemaakt. Hierbij is het belangrijk dat hij door de aanwezigheid van de natuur en de sobere

middelen die voorhanden zijn, wordt uitgedaagd om een rol op te nemen die bestaat uit een totaal nieuw patroon van maatschappelijke verwachtingen. Op die manier zal de jongere komen tot een andere definitie van zichzelf: *“Ik kan iemand anders zijn dan wie ik dacht te moeten zijn.”*

Ten slotte vinden we bij Masschelein (in Oikoten 2002a): *“Het onthemende verwijst naar wat ons verhindert dezelfde te blijven, zodat we wellicht eerder van een negatieve ervaring kunnen spreken dan van een positieve. Het verwijst naar wat maakt dat we niet dezelfde kunnen blijven, naar wat iets met ons doet, zodat we nieuwe verhoudingen kunnen aangaan en het gegevene niet verdwijnt maar in een ander, nieuw licht komt te staan, naar datgene dus wat met andere woorden nieuw of ander leven wekt.”*

Volgens Masschelein biedt ontheming een uitweg voor jongeren die vastzitten in een bepaald patroon. Ontheming betekent verandering teweegbrengen in het beeld dat de jongere van zichzelf heeft en een verandering in het beeld dat zijn omgeving over hem heeft. Door de manier waarop anderen de jongere tijdens en na het project benaderen en bekijken, wordt zijn nieuwe zelfbeeld versterkt. Hierdoor wordt de vicieuze cirkel van de vanzelfsprekendheid van zijn gedrag doorbroken en het nieuwe, veranderde gedrag gewaardeerd. De verandering van zijn gedrag betekent niet dat hij zijn oude ‘ik’ moet achterlaten, wel dat hij uit beide situaties het goede meeneemt en er een eigen persoonlijkheid mee opbouwt (Albezon, 2006; Masschelein in Oikoten, 2002a).

Na afloop van een onthemingsproject is er terug een opening naar de toekomst zodat de vastgelopen ontplooiing weer op gang kan komen. Dit houdt ondermeer in dat de jongere op een aanvaardbare manier mee kan draaien binnen de maatschappij (Albezon, 2006).

1.2.2 Doelgroep

De onthemende projecten worden georganiseerd voor jongeren waarbij de traditionele jeugdhulpverlening niet meer werkt. Zowel meisjes als jongens, tussen 16 en 18, kunnen zich kandidaat stellen voor individuele projecten. Het overgrote deel van de minderjarigen kent een geschiedenis van opeenvolgende plaatsingen in verschillende voorzieningen zoals in een internaat, psychiatrie, bijzondere jeugdbijstand, gemeenschapsinstellingen. Merken we hierbij

op dat het 'heem' van de jongeren geen gezinnen zijn maar eerder instellingen. De jongeren worden gekarakteriseerd door een verscheidenheid aan problemen zoals schoolverzuim, middelengebruik, psychische problemen, geweldsdelict, problemen met zelfredzaamheid, zelfmoord, gezinsgerelateerde problemen (Oikoten, 2003; Lally&Cook in Raymond, 2003; Greenwood, 1986).

De jongeren komen in contact met een jeugdrechtbank doordat ze een als misdrijf omschreven feit (MOF) hebben gepleegd (bijvoorbeeld het dealen van drugs, diefstal, agressie,...) of omdat ze zich in een problematische opvoedingssituatie (POS) bevinden (mishandeling, misbruik, verwaarlozing). De jeugdrechtbank neemt maatregelen ter bescherming van de minderjarigen. De aard van de maatregelen hangt af van de situatie. In het geval van een POS treedt het Comité Bijzondere Jeugdbijstand als een bemiddelingsorgaan op. Het gezin en de jongeren worden in de eerste plaats onder gezinsbegeleiding geplaatst. Blijft de opvoedingssituatie ongezond, dan is er de mogelijkheid om de jongeren tijdelijk te plaatsen in onder andere een onthaal- en observatiecentrum, pleeggezin, gemeenschapsinstelling of centrum voor jeugdpsychiatrie. Wanneer de jongere ouder dan 17 is, kan hij onder toezicht op kamers verblijven of begeleid zelfstandig wonen. Pleegde de jongere een strafbaar feit, dan legt de jeugdrechter straffen op. Zo kan de jongere vaak onder toezicht geplaatst worden in een gemeenschapsinstelling of begeleid worden door thuishulp of een consulent van het Centrum voor Algemeen Welzijn (CAW). Bij een ernstig misdrijf kan de jongere tijdelijk in de jeugdgevangenis van Everberg opgevangen worden (Bouverne-De Bie & Roose, 2007). Sinds de laatste aanpassing van de jeugdbeschermingswet, heeft de jongere meer inspraak in de opgelegde maatregel (Oikoten, 2003). Zo kan hij zelf voorstellen doen aan de jeugdrechter om samen met een bepaalde organisatie te werken aan zijn problematiek (Geudens, 2003a). Deelname aan een onthemend project behoort dan tot de mogelijkheden.

Via een omzendbrief worden jeugdrechter, consulent, Comité voor Bijzondere Jeugdbijstand, gemeenschapsinstellingen en Everberg op de hoogte gebracht van het aanbod van de onthemingsprojecten. Jaarlijks krijgen alle verwijzende instanties een informatiebrochure toegestuurd. Zo kunnen jongeren, die aan de omschrijving van de doelgroep voldoen, kennis maken met de onthemingsprojecten. De jongeren die geïnteresseerd zijn kunnen zich kandidaat stellen voor een project (Albezon, 2006).

Hier stuiten we op een contradictie. Langs de ene kant krijgen de MOF- en POS jongeren meer zeggingskracht en kunnen ze zelf voorstellen aan de jeugdrechter of de consulent om

deel te nemen aan een onthemend project. Maar langs de andere kant zijn het de verwijzende instanties die de informatie doorspelen aan de jongeren die het meest in aanmerking komen voor onthemende projecten. Hierdoor lijkt ons de kans reëel dat er jongeren meegaan die niet zozeer intrinsiek dan wel extrinsiek gemotiveerd zijn, wat ongetwijfeld gevolgen heeft voor het verloop van een project en voor de effecten die eruit voortvloeien.

1.2.3 Soorten projecten

In 1982 ging het eerste onthemingsproject van start, een voettocht naar Santiago de Compostela. Sindsdien ontwikkelde zowel Oikoten als Albezon verschillende varianten. We kunnen twee werkvormen onderscheiden nl. voettochten (één of twee jongeren en één begeleider) en werkprojecten.

De klassieke voettocht heeft als bestemming het Spaanse bedevaartsoord Santiago de Compostela. Begeleiders volgen samen met de jongere een eeuwenoude pelgrimsroute over een totale afstand van 2500 tot 3000 km. Dagelijks legt het gezelschap een 25-tal km af, dit gedurende vier maanden. Sterk gelovend in de kracht van stappen, kiest de organisatie ervoor de afstand volledig te voet te overbruggen. Drukke wegen en centra worden bewust vermeden, tenzij ze van historisch belang zijn, om zoveel mogelijk los te komen van de bewoonde wereld. De deelnemers dragen al het materiaal in eigen rugzak en zijn volledig op zichzelf aangewezen. Ze beschikken over een vastgesteld dagbudget dat door de begeleider beheerd wordt. In regel dient men te kamperen en staat men zelf in voor de bereiding van de maaltijden. Eindpunt van de tocht is de kathedraal van Santiago. Na enkele dagen van rust keert het gezelschap naar België terug, waar ze feestelijk onthaald worden (Van Garsse & Vander Zande, 1993).

Op deze tochten bestaan verscheidene varianten: een ander traject (Noorwegen-België), een ander vertrekpunt (bvb. Algerije-Santiago), fietstochten (bvb. Lapland en terug) (Oikoten, 2007).

Ontheming kadert zich ook in werkprojecten in het zuiden van Frankrijk. Gedurende vier maanden neemt een (Frans of Vlaams) gezin een jongere op en zet hem aan het werk. Meestal betreft het hier redelijk zwaar boerderijwerk, maar ook werken met een schrijn- of dakwerker of een metser behoort tot de mogelijkheden, alsook huishoudelijke klussen. De jongere leeft

volgens het dagritme van het gezin. De geplande activiteiten van het gezins- en bedrijfsleven bepalen de dagindeling. Het is de bedoeling dat na een tijdje zelfstandig een aantal taken uitgevoerd worden. De jongere respecteert het privé-leven van het gezin en vice versa. Daarom krijgt de jongere een aparte ruimte los van de woning zelf (caravan of studio). Gezien de meeste gezinnen erg afgelegen wonen zijn er in de buurt geen echte uitgaansmogelijkheden. Eenmaal per week gaat men naar de dichtstbijzijnde stad om er boodschappen te doen of om er op de markt de eigen producten te verkopen. De jongere ontvangt geen loon voor zijn arbeid. Ook het gezin werkt op vrijwillige basis en verkrijgt enkel een dagbudget voor de jongere (Albezon, 2007).

In beide werkingsvormen staat lotsverbondenheid centraal. Zowel begeleiders van een voettocht als gastgezinnen staan voor dezelfde uitdagingen. Dit is een nieuwe ervaring voor de jongeren die meestal al een lange instellingscarrière achter de rug hebben.

1.2.4 Nazorg

De overheid stelt dat een onthemingsproject maximaal zes maanden mag duren. Oikoten kiest in principe voor een vier maanden durend project. De organisatie is verantwoordelijk voor de jongere zolang het project loopt. Nadien blijft de organisatie instaan voor verdere begeleiding van de jongeren. In de praktijk heeft de nazorg eerder een incidenteel dan een systematisch karakter. Bij de vraag naar nazorg ligt de bal in het kamp van de jongere, alles hangt af van zijn problematiek en welke verdere begeleiding hij nodig heeft (Oikoten, 2007; Van Garsse, 1996). Albezon benut de volledige zes maanden waarvan vier maanden ontheming in Frankrijk en nog twee maanden in België. De jongere kan theoretisch gezien nog twee maanden na het project door Albezonmedewerkers begeleid worden. De nabegeleiding stopt wanneer de jongere door een andere dienst wordt opgenomen (ambulant of residentieel); een jongere kan dus nooit in twee diensten tegelijk ingeschreven zijn. Alles wat gebeurt na de zesde maand is nazorg die meestal, ook bij Albezon, occasioneel of op vraag van de jongere plaatsvindt (Albezon, 2007).

1.3 Het unieke van ontheming

Ontheming vertoont parallellen met ervaringsleren. Beide kaders richten zich naar eenzelfde doelgroep, namelijk jongeren die extreem moeilijk te begeleiden zijn. Het loont de moeite om het ervaringsleren van naderbij te bekijken en het te plaatsen naast ontheming.

1.3.1 Ervaringsleren

Het ervaringsleren is een term die vele ladingen dekt. We vertrekken vanuit één definitie en tonen op die manier de basisbeginselen van dit kader aan. Ruikes (1994: 24) omschrijft ervaringsleren op een bondige manier als *“het creëren van een specifieke situatie die jongeren in staat stelt concrete ervaringen op te doen op grond waarvan zij gemotiveerd worden om tot reflectie over de eigen situatie te komen. Een goede combinatie tussen de concrete ervaringen en de reflectie hierop leidt tot nieuwe leerprocessen die uiteindelijk de jeugdige autonomie doen verwerven, waardoor hij een nieuw toekomstperspectief krijgt.”*

Deze definitie haalt een aantal krachtlijnen van het ervaringsleren aan. Het gaat erom dat men jongeren uit hun dagelijkse realiteit haalt en hen plaatst in een situatie die sterk verschilt van hun normale leefomgeving, omdat de vertrouwde leefomgeving steeds hetzelfde gedrag bij jongeren uitlokt. Deze ongekende situatie vraagt jongeren om na te denken over het gestelde gedrag wat een gedragsverandering mogelijk maakt. Het gaat om situaties waarin eisen gesteld worden aan de jongeren waarop een antwoord voor hen haalbaar is en waarbij ze positieve ervaringen opdoen: geslaagde lichamelijke acties, geslaagde overschrijding van grenzen, enz. (Masschelein, 1996). Ze worden zelfzekerder en versterken vaardigheden om voor zichzelf te kunnen zorgen. Door de concrete ervaringen kunnen leerprocessen ontstaan, waarbij jongeren vaardigheden aanleren op cognitief, sociaal, emotioneel en communicatief gebied. Hierdoor kunnen jongeren werken aan ontwikkelingsdoelen eigen aan de adolescentie, namelijk autonomie verwerven en een eigen identiteit bereiken (Van Der Ploeg e.a, 1996). De jongeren worden hierbij geholpen door geschoolde begeleiders. Van begeleiders wordt verwacht dat ze de waarden en normen van de organisatie vertegenwoordigen, dat ze een lotgenoot zijn van de jongere gedurende het project, maar ook dat ze jongeren op een methodische manier begeleiden gedurende het proces (Masschelein, 1996). Begeleiders beschikken over de expertise om veranderingen bij de jongeren tot stand te brengen. Ze weten wat er in het ervaringsproces op fysisch, cognitief, emotioneel en interactief niveau gebeurt en sturen wanneer dat nodig is (Ruikes, 1994). Ondersteund door de begeleiders, overdenken de jongeren de situaties wat een brug vormt tussen de concrete ervaringen en het ontwikkelen van een toekomstperspectief. Dit laatste is belangrijk opdat de jongeren na een project zelfstandig kunnen meedraaien in de samenleving.

Twee belangrijke werkvormen van ervaringsleren zijn de leertochten en de woonwerkervaringsprojecten. Bij de tochten, ook wel overlevingstochten genoemd, staan grensverleggende activiteiten centraal. Bij de woonwerkervaringsprojecten gaat de jongere

nieuwe ervaringen opdoen terwijl hij werkt in de natuur of binnen een bedrijf. Een combinatie van beide projecten is mogelijk, rekening houdend met de basisvoorwaarde dat het aangeleerde werkelijkheidswaarde moet hebben voor de jongere en in zijn dagelijkse leven kan worden toegepast (Van der Ploeg, 1996).

1.3.2 Ervaringsleren versus ontheming

Op het eerste zicht leunen ervaringsleren en ontheming dicht tegen elkaar aan. Beide methodieken werken met dezelfde jongeren en beide plaatsen die jongeren in een andere context, waardoor de jongere een andere rol opneemt en nieuwe vaardigheden aanleert. Allebei vertrekken ze vanuit de mogelijkheden en de verantwoordelijkheidszin van de jongere. Ook de projecten vertonen sterke gelijkenissen namelijk ervaringsleertochten-onthemingstochten en de woonwerkervaringsprojecten-werkprojecten. Toch zijn er verschillen tussen beide kaders.

Bij ervaringsleerprojecten vertrekt men vanuit een problemdiagnose en wordt er gewerkt met een gefaseerd hulpverleningsplan waarin men samen met de jongeren doelen en middelen vastlegt, concrete opdrachten en aandachtspunten bepaalt en toekomstplannen aangeeft. Met andere woorden, worden er op een methodische manier ervaringsmogelijkheden aangeboden. Bij onthemingsprojecten is dat niet zo uitgesproken. Oikoten verkiest een overeenkomst, waarbij alle betrokken partijen aan het woord gelaten worden, boven een handelingsplan. Albezou stelt voor het vertrek wel een handelingsplan op. Jongeren formuleren en onderschrijven zelf hun doelstellingen en hun toekomstplan. Hierbij wordt ook de context van de jongeren betrokken. Tijdens het project wordt er geregeld op het handelingsplan teruggekomen. Of er nu sprake is van een handelingsplan of niet, beide organisaties programmeren het verloop van een onthemingsproject niet.

Ook de visie op begeleiding is anders. Bij ervaringsleren beklemtoont men het belang van de deskundigheid van een begeleider. Oikoten verkiest begeleiders die geen psychologische of pedagogische vooropleiding hebben. Ze willen voorkomen dat de jongere en begeleider terugvallen in een rol van 'instellingsjongere' en 'deskundige'. Masschelein meent dat Oikoten de strategie van ontwapening hanteert. Dit wil zeggen dat zowel de jongere als begeleider onbevangen op avontuur vertrekken en strijden met gelijke wapens. Effectieve hulpverlening lijkt ver weg te zijn waardoor de jongere geen verzet meer levert. Begeleiders

gaan als gelijkwaardige partijen op stap. De begeleider gaat intuïtief tewerk en de gebeurtenissen gedurende het project vinden spontaan plaats (Masschelein, 1996). Albezon beschouwt voorkennis van een begeleider wel als een pluspunt. Toch geeft ze aan dat ontheming een proces is dat ongestuurd verloopt. Begeleiders zijn geen opvoeders zoals het in de jeugdhulpverlening geldt. Ze noemen zichzelf eerder lotgenoten die in eenzelfde schuitje zitten en die er samen doorheen moeten. Zowel jongere als begeleider maakt hetzelfde onthemingsproces door.

Een laatste belangrijk verschilpunt met ervaringsleerprojecten is de groepsgrootte. Onthemende projecten zijn bijna altijd individueel (twee jongens bij de stapprojecten van Oikoten). Bij ervaringsleerprojecten zijn er altijd meerdere jongeren bij betrokken.

Hoofdstuk 2: Presentietheorie

Het begrip presentie werd voor het eerst in de mond genomen door Andries Baart. Hij ontwikkelde de presentietheorie op basis van onderzoek naar het werk bij twee pastorale werkers in achterstandswijken te Utrecht. De oude wijken kenmerkten zich door armoede, marginaliteit, geweld en eenzaamheid. De zeven jaar durende studie (1993-2000) bracht aan het licht dat buurtbewoners zich goed geholpen voelden door de ‘oprechte nabijheid’ van de pastorale werkers. De lotsverbondenheid tussen de jongere en de begeleider van onthemende projecten duidt eveneens op een oprechte nabijheid.

In dit hoofdstuk beschrijven we de krachtlijnen van de presentietheorie. Als eerste verduidelijken we de presentiefilosofie. Nadien bekijken we hoe een filosofie omgevormd werd tot een gefundeerde methodiek. Ten slotte gaan we dieper in op de betekenis die de presentietheorie kan hebben in het hedendaagse hulpverleningslandschap.

2.1 Mensbeeld

In 2001 schreef Andries Baart zijn bevindingen van het langdurig onderzoek naar de praktijk van pastorale werkers of pastores in achterstandsbuurtten neer. Hij interesseerde zich in de manier waarop de pastores met de bewoners in contact treden. Op een liefdevolle, aandachtige, geduldige wijze trachtten de pastores tegemoet te komen aan de specifieke problematiek van de achterstandsbuurtten (Baart, 2004; Steketee & Flikweert, 2003). Baart achterhaalde de betekenis en waarde van deze manier van werken voor de bewoners van de wijken. Hij concludeerde dat de pastores de tijd nemen om aan te sluiten bij de leefwereld van de bewoners, die gevoelens van sociale overbodigheid hebben doordat ze zich in een marginale positie bevinden. De buurtbewoners voelden zich hiermee goed geholpen omdat reguliere hulpverleners vaak voorbij gaan aan de leefwereld van de hulpbehoevende (Steketee & Flikweert, 2003).

Baart formuleert in zijn presentietheorie een kritiek op de gangbare hulpverlening die zich kenmerkt door absentie in plaats van presentie (Baart, 2004). Hij laat zich inspireren door het mensbeeld van de Franse filosoof Ricoeur en stelt dat aansluiting vinden pas lukt als een mens in zijn eigenheid benaderd wordt.

“Een mens wil altijd als een ‘ik’ aangesproken worden, hoe zwak die ‘ik’ ook moge zijn, dit gebeurt alleen dan wanneer we tegelijk zien dat elke ‘ik’ ligt ingebed in een levensgeschiedenis en een levensloop waarin soms de zin van het eigen bestaan niet meer wordt ervaren, maar het verlangen naar wat men voor zichzelf als een goed en gelukkig leven ziet, blijft branden (Ricoeur in Manschot, 2003: 34)”.

Met dit mensbeeld in het achterhoofd, kon Baart het niet vinden met het planmatige en probleemgerichte karakter van de georganiseerde zorg in de samenleving. Hij toont aan dat er binnen de huidige hulpverlening geen tijd meer is voor betrokkenheid. Dit maakt dat men zich moeilijk kan inleven in de situatie van de betrokkenen. Hulpverleners herformuleren de problemen opdat ze onder voorgevormde categorieën vallen. Dit alles om werk makkelijker, efficiënter en sneller te maken (Baart, 2004; Schilder, 2003).

Centraal in de presentiebenadering staat het begrip aandacht. Trouwe, authentieke en open aandacht is noodzakelijk om de maatschappelijk kwetsbaren weer uitzicht te kunnen bieden op sociale integratie, op eer en erkenning. Mensen hebben nood aan oprechte aandacht om nieuwe contacten aan te gaan met anderen. De ervaring dat er iemand begaan is met het eigen lot, werkt versterkend (Nuy & Brinkman, 2004; Baart, 2004).

Nuy en Brinkman stellen (2004) dat authentieke aandacht een levenskunde is. Van de presentiebeoefenaars wordt verwacht dat ze zich belangstellend en terughoudend opstellen, vragen en doorvragen, echt luisteren, ellende en vreugde kunnen delen.

2.2 De basisbeginselen van de presentietheorie

Baart hecht vooral belang aan basiswaarden die hij als uitgangswaarden van de presentiebenadering beschouwt. Iedereen die een hulpverleningsrelatie aangaat, hetzij formeel hetzij informeel, zou die waarden in zich moeten dragen om de ander in zijn eigenheid te kunnen benaderen. Hij onderscheidt een achttal beginselen.

- Vrij zijn voor

De presentiebeoefenaar werkt met een open agenda. Hij hoeft nergens naartoe, heeft geen verplichtingen en is vrij van verwachtingen opgelegd door zijn baas, door de cliënt of

gewoon door zichzelf. De presentiebenadering verzet zich tegen allerlei vormen van fixatie en vooringenomenheid. Presentiewerkers laten zich verrassen door wat er op het moment zelf gebeurt. Door het werken zonder een vaststaande agenda, kan de presentiebeoefenaar zichzelf vrij maken van externe en interne bevangenheden en vrij maken voor het geleefde leven van anderen (Baart, 2004; Schilder, 2003).

- Openstaan voor

De presentiebeoefenaar is dakloos. Hij heeft geen kantoor of spreekuren maar werkt vanaf de straat. Mensen geraken vertrouwd met zijn aanwezigheid op pleintjes, straten, speeltuinen,... Dit maakt dat mensen hem sneller aanvaarden en hem durven aanspreken. De presentiebeoefenaar biedt zichzelf aan en beweegt zich in de richting van de ander. Mensen mogen hem testen. Hij toont eigen emoties en medeleven, wat maakt dat het contact met de ander karaktertrekken krijgt van een echte vriendschap (Baart, 2004; Schilder, 2003).

- Aandachtige betrekking

De presentiebeoefenaar betreft zich op een ander door zich op een natuurlijke manier aan te sluiten bij dagelijkse activiteiten zoals boodschappen doen, met de kinderen gaan zwemmen, samen koffie drinken, enz. Volgens de presentietheorie is het belangrijk dat er een vertrouwensrelatie tussen beiden ontstaat. Dit komt tot stand wanneer men vertrouwd is met elkaars doen en laten. Als gevolg hiervan kunnen moeilijkere zaken ter sprake komen. De presentiewerker is alert voor goed verpakte signalen die ernstige problemen (bvb. incest, kindermishandeling, verslaving, ...) verhullen. De ongerichte open en vrije aandacht maakt een veilig en intiem contact mogelijk. Dit maakt dat de betrokkene ongeremd en onbeschaamd zijn gevoelens kan verwoorden (Steketee & Flikweert, 2003; Baart, 2004).

- Aansluiting met het bestaande

De presentiebeoefenaar volgt het ritme van de ander. Hij luistert naar de verhalen van mensen zoals ze verteld worden en houdt rekening met de structuur, de taal, de intensiteit en de redelijkheid die de verteller er zelf inlegt. De presentiebeoefenaars erkennen en bevestigen dat de belevingen en behoeften er mogen zijn. Het verhaal van mensen is overtuigend genoeg en heeft geen omvorming nodig om zeggingskracht te hebben. Deze

bevestiging versterkt het gevoel van vertrouwen en eigenwaarde in zichzelf (Baart, 2004; Steketee & Flikweert, 2003).

- **Perspectiefwisseling**

Uit de opgedane ervaringen gedurende het contact met de ander, maakt het de presentiebeoefenaar mogelijk zich volledig in de wereld van de ander te verplaatsen. Anders gezegd stelt dit de presentiewerker in staat om uit verhalen, handelingen en lichaamshoudingen de betekenis van de werkelijkheid voor de betrokkenen te reconstrueren. (Steketee & Flikweert, 2003; Baart, 2004; Schilder, 2003).

- **Zich aanbieden**

Vanuit het andere perspectief integreert de presentiebeoefenaar zich in het sociale netwerk van de ander. Door deel uit te maken van de sociale wereld van de ander, vertegenwoordigt de presentiebeoefenaar bepaalde sociaal-culturele waarden. Hij biedt een alternatieve kijk op het leven (Schilder, 2003). De presentiebenadering biedt de mogelijkheid zich te hechten aan de presentiebeoefenaar. Wanneer er een affectieve band ontstaat, kunnen meerdere culturele goederen getransporteerd worden. Het gaat hier voornamelijk om alternatieve gedragvormen en identiteitsmodellen (Baart, 2004). Doordat de presentiebeoefenaar zich nestelt in hun sociaal netwerk ontstaan er nieuwe sociale verbanden die hun leven rijker maken (Heyst, 2003).

- **Geduld en tijd**

Een presentiebeoefenaar is ongehaast en neemt de tijd om met de ander in contact te treden. Baart zegt dat het hechtingsproces tijd vraagt. De presentiewerker gunt de ander die tijd. Tijd staat in de presentietheorie ook in teken van het scheppen van betekenissen die zin geven (Baart, 2004). Zinbeleving kan enkel geschieden wanneer de situatie zich daartoe leent. Niet het verdwijnen van dingen, maar het verschijnen van nieuwe betekenissen staan centraal binnen de presentietheorie (Kal, 2004).

- **Trouwe toeleg**

De presentiebeoefenaar is loyaal en wijdt zich ten volle aan de ander. Trouwe toeleg betekent de ander troosten wanneer deze verdriet heeft en bevestigen dat het gevoel er mag zijn. Trouw heeft niet de intentie iets op te lossen, maar de geïsoleerde mensen van eenzaamheid verlossen (Manshot, 2003; Kal, 2004). De presentiebeoefenaar wordt als

betrouwbaar beschouwd wanneer hij laat zien dat hij zijn woord houdt. Ook vertoont de presentiebeoefenaar voorspelbaar gedrag. Hij is niet wispelturig en zoekt geen schuldige als er wat misgaat. Trouwe betrokkenheid is onvoorwaardelijk present-zijn. De aandacht moet de ander niet verdienen evenmin geraakt hij ze snel kwijt (Baart, 2004).

2.3 De betekenis van presentie voor het hulpverleningslandschap

De presentiebenadering kan een meerwaarde voor de moderne hulpverlening betekenen. Ze zoekt contact met een moeilijk bereikbare doelgroep die zich vaak in de marge van de samenleving bevindt. Deze groep heeft baat bij hulpverleners die hen in hun eigenheid benaderen. Volgens Baart is het voor de huidige zorginstanties moeilijk om de noden die leven bij een sociaal uitgesloten bevolkingsgroep waar te nemen (Baart, 2004). Doordat instellingen problemen herformuleren naar theoretisch verklaarbare casussen, creëert men een afstand die vervreemdend kan werken. De presentiebenadering kan een aanvulling betekenen voor de bestaande, maar toch wel tekortschietende zorg (Heyst, 2003). De presentietheorie toont aan dat er binnen de hulpverlening geen methodiek bestaat om te kunnen omgaan met het persoonlijk lijden van mensen. De kern van lijden is niet zozeer het verlies of de onvervulde verlangens, maar wel de eenzaamheid, de vernedering en de ondraaglijke verlatenheid die hiermee samenhangt. Hulpverleners richten zich vaak op de krachten van mensen. Hiermee bereiken ze meestal mooie resultaten, maar risicool is deze manier van werken niet. Wanneer mensen er niet in slagen om zich met hun competenties van het lijden te verlossen, geraken zij nog meer geïsoleerd en wordt het gevoel van falen versterkt. Volgens Baart ontnemen de hulpverleners vaak aandacht aan verdriet van de ander vele blokkades. Het persoonlijk lijden van de betrokkenen wordt erkend en op die manier wordt er recht gedaan aan de mens als persoon (Steketee & Flikweert, 2003; Baart, 2003).

Kristel Driessens ontkracht de kritiek van Baart en stelt dat de huidige hulpverlening ook leefwereldgericht is. Uit haar doctoraatstudie naar isolement en afhankelijkheid bij armen is gebleken dat succesvolle hulpverleningsrelaties gekenmerkt worden door openheid voor de leefwereld, voor de specificiteit van de hulpvraag, door rekening te houden met het tempo en de mogelijkheden van de hulpvragers, elementen die je in de presentietheorie ook terug vindt (Driessens & Geldof, 2003). Baart geeft Driessens hierin gelijk: “Goede interventie heeft een hoog presentiegehalte.” (Baart, 2003). Hij bevestigt ook dat er een tendens is van

vindplaatsgericht werken waardoor men aan de verlangens van de hulpbehoevende tegemoet komt. Baart hamert dan ook niet zozeer op de methodieken, maar op de afstandelijke professional. Het komt de hulpverlening ten goede wanneer de hulpverlener zich gedraagt als medemens die steun, hulp en aandacht aan de lijdende geeft (Heyst, 2003).

Wat hierbij aansluit is de noodzaak van het erkennen van presentiebeoefenaars zoals mantelzorgers, vrijwilligerswerkers, gevangenisbezoekers, buddy's,... Het werk dat ze leveren heeft te maken met het betrouwbare en volhardende 'er zijn' voor de mensen in hun naaste omgeving. De presentietheorie maakt hun werken voor het eerst op een wetenschappelijke manier zichtbaar (Baart, 2003; Heyst, 2003).

DEEL II: PROBLEEMBEHANDELING

Hoofdstuk 1: Onderzoeksaanpak

In dit deel toetsen we de theorie van de presentiebenadering aan een kleinschalig opgezet kwalitatief onderzoek. We kiezen voor een kwalitatief onderzoek omdat het de focus legt op de beleving en de eigenheid van het onderzoeksobject, in ons onderzoek de begeleiders van onthemende projecten. Uit de verscheidenheid aan kwalitatieve onderzoekstechnieken, kiezen we voor participerende observatie en diepte-interviews. Enerzijds laten deze technieken ons toe de werkwijze van de begeleiders optimaal in kaart te brengen. Anderzijds handelt het onderzoek over een thema waarover weinig literatuur voorhanden is, zodat participerende observatie en diepte-interviews een meerwaarde betekenen.

1.1 Participerende observatie

De onderzoeker probeert bij participerende observatie de werkelijkheid door de ogen van zijn respondenten waar te nemen. Dit doet hij door een tijdje mee te draaien in het dagelijkse leven van de respondenten (Mortelmans, 2006). We besloten om één werkproject georganiseerd door Albezou in het zuiden van Frankrijk te bezoeken. Enkele dagen draaiden we mee in het leven van twee permanenten en een jongere. We volgden hen in hun dagelijkse activiteiten en begrepen wat ontheming voor hen betekende.

1.2 Diepte-interviews

Een tweede onderzoeksinstrument zijn de diepte-interviews. Deze interviews bevatten halfopen en open vraagstellingen waarbij de geïnterviewde zoveel mogelijk vrij vertelt en hierin gestuurd wordt door de interviewer (Mortelmans, 2006). Wij voerden zeven diepte-interviews met begeleiders en projectverantwoordelijken van zowel Albezou als van Oikoten.

	V	M
Albezou	2	2
Oikoten	1	2

We kozen ervoor te werken met een topiclijst. Dit is een lijst met onderwerpen die we in de loop van het interview aan bod laten komen. Hierdoor waren we niet gebonden aan vragen en konden we flexibel inspelen op wat er gezegd werd. De antwoorden van de respondenten dienden als basis voor verdere vragen. Een topiclijst maakt een spontaan gesprek mogelijk. De meeste interviews gingen door bij de respondenten thuis en duurden ongeveer twee uur, enkel deze met de projectverantwoordelijken vonden plaats bij de organisatie zelf.

We analyseerden de respondentgegevens aan de hand van een codelijst, gebaseerd op de terminologie die we haalden uit de presentietheorie van Baart. De lijst werd opgesteld voor dataverzameling en bevatte codes die we verwachten terug te vinden in de interviews. Door telefonisch contact vooraf hadden we immers al enige achtergrondkennis over de werking van de beide organisaties. De codelijst was niet definitief, maar toch merkten we dat er weinig veranderd werd aan onze oorspronkelijke codes. Tijdens het gesprek noteerden we wanneer uitspraken van respondenten onder een bepaalde code vielen. De interviews werden telkens opgenomen en nadien uitgeschreven (Mortelmans, 2006).

De citaten die terug te vinden zijn in het onderzoek, zijn afkomstig uit de gesprekken met medewerkers van beide organisaties. Verder maakten we ook gebruik van ander kwalitatief onderzoeksmateriaal zoals verslagen en dagboekverhalen van begeleiders. Deze vonden we enkel terug bij Oikoten.

2.1 Oikoten

Reeds 25 jaar organiseert de vzw Oikoten onthemende projecten voor jongeren uit de bijzondere jeugdbijstand. Oikoten neemt jongeren mee op een onvergetelijk avontuur. Slagen ze erin de hindernissen op hun pad te overwinnen dan wacht hen op het einde van de rit de absolute vrijheid. Sinds de eerste voettocht naar het pelgrimsoord Santiago de Compostela, hebben al honderden jongeren hun project succesvol ten einde gebracht.

Het aanbod van Oikoten bestaat uit meer dan onthemingsprojecten alleen. Zo bieden ze onder andere herstelbemiddeling aan voor minderjarigen die misdrijven hebben gepleegd. Oikoten organiseert eveneens crisisontheming voor jongeren die geplaagd zijn in voorzieningen voor bijzondere jeugdbijstand en diensten van psychiatrische ziekenhuizen. Aangezien dit onderzoek enkel focust op onthemingsprojecten, beperken we ons tot deze activiteiten.

2.1.1 Historiek

De stichters van de organisatie waren geraakt door de uitzichtloze situatie van vele jongeren binnen de gewone instellingen. In hun zoektocht naar alternatieven kwamen ze in contact met de werking van de Amerikaanse organisatie VisionQuest. Deze organiseert huifkarrentochten met jonge delinquenten doorheen het Wilde Westen. Geïnspireerd door deze overlevingstochten, startte Oikoten met het aanbieden van onthemingstochten. De organisatie creëerde de mogelijkheid voor jongeren om afstand te nemen van hun eigen leefwereld. Een lange tocht, omgeven door de natuur en met enkel primitieve middelen voorhanden bleek ideaal om van op afstand het eigen leven te herbekijken.

De vzw Oikoten werd opgericht in 1982. De naam is afkomstig uit het Grieks en betekent letterlijk “van huis weg”, of ook wel “op eigen kracht”.

De eerste tocht startte in 1982; twee jongeren en een begeleider vertrokken te voet naar het Spaanse Santiago de Compostela. Mede door de steun van sympathisanten, vrienden en familie kon het drietal na 2500 km stappen het einddoel halen. Bij thuiskomst werden hun

dossiers bij de jeugdrechtbank gesloten en kregen de jongeren de kans hun toekomst opnieuw in eigen handen te nemen.

Aanvankelijk draaide Oikoten op vrijwillige krachten. In 1987 sloot Oikoten een overeenkomst af met het ministerie van Gezin en Welzijn, waardoor de organisatie haar medewerkers voor de geleverde prestaties kon vergoeden. Met de tochtbegeleiders wordt een contract van bepaalde duur (6 maanden) afgesloten. Voor hun prestaties krijgen ze een vergoeding maar deze staat nooit in verhouding met het engagement die begeleiders tijdens de tocht aangaan. Overigens werken er nog 6 projectverantwoordelijken op het bureau van Oikoten te Tildonk (bij Leuven). Zij organiseren de tochten en scheppen een ondersteunend kader voor de begeleiders. Daarnaast zijn er nog twee administratieve medewerkers en één materiaalmeester.

Sinds 1990 zijn er naast de voettochten ook werkprojecten. Jongeren kunnen hiervoor terecht bij een Frans gastgezin. Er wordt van hen verwacht dat ze er meewerken op bijvoorbeeld een boerderij of kaasmakerij. Ze leven er afgesloten van de bewoonde wereld en moeten hard werken voor kost en inwonen. Deze projecten worden nog eens extra ondersteund door de aanwezigheid van twee projectverantwoordelijken die zelf in Frankrijk wonen.

2.1.2 Missie

In 1999 stelde Oikoten een missie op die duidelijk maakte wat het doel van de organisatie is.

Als doelgroep heeft Oikoten:

“Jongeren die ten gevolge van een vertrouwensbreuk met zichzelf, met de leefomgeving of de maatschappelijke norm, voorwerp zijn van dreigende of reeds op gang gekomen uitsluitingsmechanismen.” (Oikoten, 2005)

Elke Oikoten- medewerker draagt bepaalde waarden en normen in zich:

“Binnen een pluralistische levens- en maatschappijvisie gaat Oikoten uit van het respect en geloof in de eigen verantwoordelijkheid, inbreng en kunnen van jongeren en jongvolwassenen. De organisatie creëert een vrijplaats op maat, beperkt in tijd en ruimte.” (Oikoten, 2005)

Oikoten wil concreet :

“Het reactiveren van het persoonlijk, interpersoonlijk en maatschappelijk probleemoplossend vermogen is de sleutel tot herstel van verbondenheid met de omgeving.” (Oikoten,2005)

2.1.3 Aanpak

De organisatie selecteert de jongeren op basis van de fysieke capaciteiten en de sterkte van de motivatie. Oikoten sluit jongeren met een verstandelijke handicap, psychiatrische problematiek en jongeren met een drank- of drugsverslaving uit. Bij de selectie worden ook relevante derden gehoord. De mening van jeugdrechters, ouders, leerkrachten en de begeleider van het project over de eventuele deelname aan het project wordt eveneens serieus genomen.

Begeleiders van onthemingsprojecten zijn minimum 26 jaar. Bij de selectie van de begeleiders wordt gesteld dat niet zozeer opleiding en diploma's, maar veeleer levenservaring en persoonlijke rijpheid van belang zijn. Vooral de draagkracht van de kandidaat en diens openheid in het contact zijn doorslaggevend.

Bij aanvang van het project kiest zowel de jongere als de begeleider een vertrouwenspersoon met wie ze gedurende het project contact houden, de achterban. De jongere kiest het best iemand uit zijn omgeving die een belangrijke betekenis voor hem heeft. Oikoten vindt het belangrijk dat de achterbanfiguur geen familie is, omdat ze het relatienetwerk van de jongeren wil uitbreiden. Voor de begeleider wordt er iemand gezocht uit de poel van oud-begeleiders. De achterban gaat mee op bezoek en probeert zoveel mogelijk steun te bieden.

Oikoten beschikt niet over een handelingsplan omdat ze als organisatie geen concrete doelstellingen voorop stelt. Bij de tocht geldt als enige doel dat de jongere samen met de begeleider de plek van de eindbestemming behaalt. De manier waarop wordt niet vastgelegd in een plan. Wel wordt er, alvorens het project van start gaat, een overeenkomst opgesteld. Verschillende partijen nemen hieraan deel: de jongere, de ouders, de jeugdrechter, de begeleider of gastgezin, de achterban en Oikoten zelf. De overeenkomst bestaat voor iedere partij uit drie delen:

De overwegingen. Men stelt de vraag naar de geschiedenis van de jongeren. Wat maakt het dat de jongere geworden is wie hij nu is? Iedere partij heeft daar een eigen mening over en krijgt de kans deze neer te schrijven.

De verbintenissen. Iedere partij schrijft op waartoe ze zich verbindt tijdens het project. De jongere houdt zich aan regels: hij neemt geen GSM of MP 3-speler mee, houdt zich aan de wetten van het land, legt de tocht te voet af en doet niets wat de tocht in gevaar kan brengen. De begeleider belooft de tocht in goede banen te leiden onder dezelfde voorwaarden die gelden voor de jongere en staat in voor het beheer van het budget. Oikoten organiseert het project. De jeugdrechter geeft de jongere, na een geslaagde tocht de vrijheid.

Het opdat. In het laatste deel verwoorden alle partijen wat ze hopen dat de jongeren bereiken door deelname aan een onthemingsproject.

Oikoten beschouwt de overeenkomst als een krachtig werkinstrument. Het is een document waarin afspraken en verbintenissen zijn neergeschreven. Het is vaak zo dat verschillende partijen voor het eerst sinds lange tijd met elkaar praten. Tijdens de afscheidsreceptie worden alle partijen uitgenodigd. De organisatie zorgt voor een vertrouwelijke sfeer waar iedereen zijn deel kan voorlezen. Nadien wordt de overeenkomst door iedere partij ondertekend.

Tijdens de tocht zelf biedt de overeenkomst ondersteuning voor de begeleider. Wanneer jongeren niet meer weten waarom ze de tocht maken, wordt er teruggegrepen naar het document. De jongeren krijgen dan hun eigen verhaal en dat van anderen opnieuw te lezen. Vaak geeft dit een extra stimulans om de tocht verder te zetten.

Een ander ondersteunend moment voor jongere en begeleider is het achterbanbezoek. Tijdens dit bezoek krijgen de verschillende partijen de kans om met een vertrouwenspersoon bij te praten of om samen iets gezelligs te doen.

Oikoten hecht veel belang aan de lotsverbondenheid die tot stand komt doordat begeleider en jongeren in dezelfde omstandigheden leven. Door de gelijkwaardigheid te accentueren kan de jongere zich solidair voelen met de begeleider wat de vertrouwensrelatie bevordert. De tochtbegeleider moedigt de jongere aan tot emancipatie doordat hij mee mag beslissen, inspraak heeft en zich gehoord voelt in zijn mening. Oikoten geeft aan dat ze zoveel mogelijk tot de leefwereld van de jongere wil komen. Dit doet ze door zich zo onbevooroordeeld en flexibel mogelijk op te stellen. Humor is hierbij een belangrijk werkinstrument

2.2 Albezou

In de Cévennes ten zuiden van Frankrijk kunnen moeilijk te begeleiden jongeren uit de bijzondere jeugdbijstand voor een viertal maanden terecht op een boerderij, Albezou. Door de desolaatheid, de ruwe natuur en de sterke aanwezigheid van de geschiedenis krijgt de boerderij een aparte uitstraling. Iedere bezoeker aan Albezou wordt losgerukt uit het vertrouwde leven. Ook jongeren worden geconfronteerd met de kracht van Albezou. Wanneer ze het project succesvol beëindigen, wordt de hulpverlening thuis teruggeschroefd tot een minder ingrijpende maatregel dan de voorafgaande.

Net zoals bij Oikoten zien we dat Albezou in haar aanbod ook verschillende nevenprojecten organiseert. Wij richten ons, ook bij Albezou, enkel tot de onthemende projecten en beschrijven in een notendop hoe de werking deze activiteiten aanbiedt.

2.2.1 Historiek

De organisatie biedt voor het eerst onthemingsprojecten aan in 1987. Ze vinden plaats op Albezou, een eeuwenoude boerderij gelegen op een ruwe plek in de Cévennes. De Middeleeuwse boerderij is gelegen in de bedding van twee riviertjes namelijk de Altier en de Aubezou. Albezou heeft haar naam aan de samenstelling van de namen van deze twee waterloopjes te danken. De precieze leeftijd van de boerderij is moeilijk te achterhalen. Wel is geweten dat tijdens de Franse Revolutie 2 of 3 gezinnen huisden. Ze leefden van de kastanje- en zijdeteelt, een broodwinning die nog steeds bestaande is. Omwille van het harde leven in de Cévennes verlieten de laatste bewoners de boerderij in 1921. Het gebouw stond volledig leeg waardoor een periode van verkrotting aanbrak. Ongeveer 50 jaren later, in 1978, zou Albezou opnieuw gevonden worden door een groep Gentse oud-scouts leden. Allen waren het er over eens dat het een prima locatie was om zomerkampen te laten doorgaan. De vzw werd opgericht en de permanenten werden de nieuwe bewoners van Albezou. Door de afgelegen ligging van de bewoonde wereld, voorzien de permanenten volledig in eigen behoeftes. Vele van de vroegere activiteiten, zoals brood bakken, groenten en graan verbouwen, ... worden in ere gehouden. Om de twee jaar worden er nieuwe permanenten geselecteerd en krijgt de boerderij nieuwe inwoners (Albezou, 2007).

Albezou constateert dat iedere persoon die op de boerderij verblijft de kracht van het verleden ervaart en open staat voor de ervaring dat het zelfs vandaag nog anders kan. Albezou heeft een lange tijd op het vrijwillig engagement van medewerkers geleefd. Pas halfweg de jaren

negentig kwamen er subsidies die het mogelijk maakte een aantal deel- en voltijdse beroepskrachten in dienst te nemen die instaan voor het begeleiden van projecten binnen de bijzondere jeugdbijstand (Albezon, 2007).

2.2.2 Missie

De missie van Albezon vzw vertaalt zich in het bieden van ontmoetingsmogelijkheden en persoonlijke groeikansen, in het bijzonder voor maatschappelijk kwetsbare jongeren en hun thuismilieu. Centraal daarbij staan de waarden van wederzijds respect, respect voor de natuur en leefomgeving, luisterbereidheid, solidariteit, soberheid, creativiteit, innerlijke stilte en bewustwording. Men vertrekt steeds vanuit een groot respect voor het unieke van iedere jongere (Albezon, 2006b).

2.2.3 Aanpak

De jongeren worden geselecteerd op basis van de sterkte van hun motivatie. Albezon nodigt de 'kandidaat'-jongeren uit voor een selectietweedaagse met een projectachtig karakter die de frustratietolerantie en motivatie van de jongeren uittesten. Na de tweedaagse volgt er een evaluatie die peilt in welke mate de jongeren een transfer kunnen maken met deze ervaring en een onthemingsproject. Bij de selectie is het belangrijk relevante dossierkennis te hebben om een zo goed mogelijke matching te maken tussen jongere en projectlocatie (Albezon, 2006b).

Bij de selectie van vrijwillige begeleiders wordt gesteld dat niet zozeer opleiding en diploma's, maar veeleer levenservaring en persoonlijke rijpheid van belang zijn. Teammedewerkers van Albezon dienen wel een vooropleiding als psycholoog, pedagoog, begeleider, orthopedagoog, ... te hebben.

Net zoals bij Oikoten kiest de jongere bij aanvang van het project een achterbanfiguur. Bij Albezon kan hiervoor echter wel een familielid in aanmerking komen.

De organisatie geeft aan geïnspireerd te zijn door het ervaringsleren. Ze wil een klimaat creëren waarin de jongere nieuwe ervaringen kan opdoen, waarbij hij geconfronteerd wordt met eigen grenzen en gestimuleerd wordt deze te verleggen. Belangrijk hierbij is de link tussen ervaring, experiment en bewustwording. De jongere moet het geleerde ook kunnen

toepassen in andere contexten. Bij het project hoort dus een “handelingsplan” dat specifieke doelstellingen van en een toekomstplan voor de jongere omvat. Het handelingsplan komt tot stand door een samenwerking tussen begeleider en jongere. In het beste geval stelt de jongere zelf zijn handelingsplan op. De begeleider heeft eerder een stimulerende functie en biedt ondersteuning op redactioneel gebied. De werkpunten en doelstellingen worden zoveel mogelijk in de eigen bewoordingen van de jongere geformuleerd. Toch kunnen ook werkpunten door de begeleiders, en zelfs door jeugdrechter en consulent, aangebracht worden. Voor vertrek wordt het handelingsplan getekend voor “gelezen en goedgekeurd” door de jongere en de begeleiding. De jeugdrechter en de consulent tekenen voor “gelezen” (of “gezien”), de ouders eveneens. Bij uitzondering tekenen ook andere personen, meestal opvoedingsverantwoordelijken indien de ouders niet in de mogelijkheid zijn.

Ook is er een “verblijfscontract” waarin afspraken en regels voor alle jongeren, afhankelijk van de projectlocatie, besloten liggen. Alle betrokkenen zoals jongere, begeleider, verwijzers (consulent of jeugdrechter), achterban- en steunfiguur (ouders, familie, vrienden) verklaren hun engagement in het verblijfscontract. Het contract wordt getekend voor “gelezen en goedgekeurd” door de jongere en de begeleiding. De jeugdrechter of de consulent tekenen voor “gelezen” (of “gezien”).

Het is mogelijk dat in de loop van het project het handelingsplan en het contract wijzigen. Dit gebeurt echter in samenspraak met de betrokken partijen (Albezon, 2006b).

Tijdens het project benut de begeleider het handelingsplan om zaken bespreekbaar te maken. De begeleider probeert te praten over de doelstellingen die de jongere zelf heeft neergeschreven. Hierbij wacht hij de reactie van de jongere af. Staat de jongere er niet voor open dan houdt dat gesprek op. Een hulpmiddel om het handelingsplan bespreekbaar te maken is het achterbanbezoek. Na drie maanden komt een vastgelegde steunfiguur op bezoek. Tijdens dit bezoek is er een moment dat de jongere met de achterbanfiguur en de begeleiding van Albezon een gesprek voert waarbij zeer persoonlijke zaken aan bod komen (bijvoorbeeld toekomstperspectief).

Albezon onderstreept net zoals Oikoten het belang van lotsverbondenheid tussen begeleider en jongere tijdens een project.

Hoofdstuk 3: Presentietheorie versus ontheming

We gaan na in hoeverre de begeleiders werken volgens de basisbeginselen van de presentiebenadering. Hiertoe voerden we zeven gesprekken en bestudeerden we enkele projectverslagen. Deze informatie koppelen we aan acht stellingen waarin de acht basisbeginselen van de presentiebenadering vervat zitten (cfr. supra).

3.1 Oikoten en Albezon getoetst aan de presentietheorie

Stelling 1: De begeleider is vrij van vooringenomenheid.

~ Baart: vrij zijn voor

Oikoten

De gesprekken die we voerden met de Oikoten-medewerkers bevestigen grotendeels wat in de literatuur te vinden is. Daarom verwijzen we voor de bespreking van agendasetting, contract, selectie begeleiders, handelingswijze naar de vorige hoofdstukken. Een Oikoten-medewerker vat dit alles als volgt kort samen: *“We moeten de ruimte maximaal open laten zodat jongere en begeleider ze zelf kunnen invullen, en de conflicten die er ontstaan op een andere manier te laten oplossen. Als wij het kader op voorhand te streng gaan invullen, dan doen we juist hetzelfde als waar de jongeren al jaren mee geconfronteerd worden. Het avontuur moet open blijven en zij moeten het waar maken.”*

In verband met vooringenomenheid merken we wel enige verbondenheid tussen begeleider en organisatie. De organisatie heeft geen sturende werking. Wel geven begeleiders aan dat het project zonder ondersteuning van de organisatie niet zou lukken. Oikoten ontwikkelde een kader waardoor begeleiders kunnen terugvallen op afspraken, de basisovereenkomst, de 4 grondregels, brieven van het thuisfront, routeboekje en meestappers. Er is dus zeker een verbondenheid met een organisatie. Begeleiders kijken het dossier van de jongeren in. Op die manier weten ze met wie ze op tocht gaan.

Albezon

De gesprekken met Albezon-medewerkers bevestigden grotendeels ons literatuuronderzoek. Desondanks waren ze van grote waarde voor ons onderzoek omdat het aantal publicaties over Albezon erg beperkt is.

Tijdens een onthemingsproject zijn jongeren en begeleiders gedurende vier maanden sterk op elkaar betrokken. De agenda van de begeleider wordt volledig bepaald door het werk op de boerderij samen met de jongere. Gebeurtenissen doen zich spontaan voor en worden dus niet vastgelegd. Wel hanteren de begeleiders een bepaalde dagstructuur. Dit doen ze enerzijds omdat het de jongere een houvast biedt. Anderzijds doen ze dit om hun privéleven te beschermen.

Begeleiders zitten in hetzelfde schuitje als de jongeren, er is niets of niemand die iets van de begeleider verwacht. Albezou werkt met een handelingsplan dat beschouwd wordt als een middel om moeilijke zaken bespreekbaar te maken. Er wordt van een begeleider geen vooropleiding vereist. De permanenten zijn vrij in hun omgang met de jongeren. Toch zijn ze net zoals begeleiders bij Oikoten verbonden met hun organisatie.

Een begeleidster meent: *“Iedereen gaat op een eigen manier om met de jongere. We hebben daar geen specifieke theorie voor nodig. Dat is juist de kracht van ontheming.”*

De projectverantwoordelijke zegt het volgende: *“Als je spreekt over vooringenomenheid, dan kunnen we zeggen dat een jongere een relatieve ‘carte blanche’ krijgt. We gaan niet op voorhand stigmatiseren. We kijken het dossier van de jongeren in. Daar lezen we soms ernstige dingen, maar dat weerhoudt ons niet om bepaalde activiteiten met hem te doen.”*

Stelling 2: Zowel jongere als begeleider zijn betrokken op elkaars leefwereld.

~ Baart: openstaan voor

Oikoten

Een tochtbegeleider vertrekt niet vanuit de leefwereld van de jongeren. Hij gaat de jongere juist proberen los te maken van zijn omgeving. Door hem mee op tocht te laten gaan creëert men een afstand tussen jongere en alles waarmee hij vertrouwd is. De jongeren worden geplaatst in een situatie die totaal niet lijkt op hun gewone leefomgeving, juist omdat deze een bepaald gedrag uitlokt. Op tocht is alles anders. Jongeren worden verplicht om te zoeken naar nieuwe antwoorden. Ze kunnen niet meer terugvallen op hun gewoontepatronen. Begeleiders zijn geïnteresseerd in de belevingen en de verhalen van de jongeren. Op die manier proberen ze aansluiting te vinden met de leefwereld van de jongeren.

De projectverantwoordelijke zegt: *“Begeleiders tonen niet letterlijk maar figuurlijk belangstelling voor de leefwereld van de jongeren. Ze praten met en luisteren naar de jongeren. We verwachten van een goede begeleider dat die dat doet. De begeleider laat de*

jongeren zijn wie ze zijn. Het verhaal van de jongere is een waardevol verhaal. Dat jongeren gewoon kunnen vertellen over hun leven in een discotheek, cafés,... dat is hun leven.”

Zowel de “Oikotengongeren” als deze van Albezon hebben allen een woelige geschiedenis achter de rug. Aanvankelijk wantrouwen ze de begeleider. Ze zijn gewend zich af te zetten tegen opvoeders, ouders, leerkrachten. Dit gedrag zet zich voort op de tocht, zeker in het begin. De tochtbegeleider heeft het aanvankelijk erg moeilijk met de jongeren. Hij laat zich uittesten in de hoop het wantrouwen tegenover volwassenen te breken. Dit doet hij door er gewoon te zijn voor de jongeren. Hij leest jongeren de les niet, maar laat hen aanvoelen dat er grenzen zijn. Eens deze fase van uittesten goed doorstaan, is er ruimte gemaakt waarin een eventuele vertrouwensband kan groeien. Na een aantal weken geeft de tochtbegeleider meer van zijn eigen belevingen bloot.

Een begeleider vertelt: *“Als begeleider ben je de enige constante in heel het onthemende proces. Ze reageren zich af op de begeleider wanneer ze het moeilijk krijgen. Ze schelden jou uit voor rot, je krijgt de schuld van alles. Dat is normaal want ze hebben niemand anders om het tegen te doen. Maar je mag dat niet persoonlijk oppakken, want dan ga je er te fel op reageren. Wat moeilijk is want ze weten je zwakste kanten wel te vinden. Dus ik zet koffie gelijk wat er gebeurd is.”*

Begeleiders tonen aan dat ze zelf ook heel wat leren uit het contact met de jongere. Het wereldbeeld van de begeleider wordt verruimd. Hij maakt kennis met de jongerencultuur. Door de tocht en het contact met de jongere leert de begeleider zichzelf beter kennen. Na een tocht ondergaat ook de begeleider een verwerkingsproces. Uit de jaarverslagen blijkt dat er zeker ook vraag is naar nazorg voor begeleiders. Begeleidster Leen meent dat mensen onderschatten wat een tocht teweegbrengt bij begeleiders.

Een tochtbegeleider leert veel bij uit het contact met de jongere. Hij maakt kennis met de wereld van de jongere. Jongeren vertellen zaken die heersen binnen de jongerencultuur waarvan de begeleider geen notie heeft. Ook leert hij zichzelf als persoon beter kennen. De begeleider geeft veel, maar dat krijgt hij ook terug. Hierdoor ontstaat er een speciale band tussen begeleider en jongere.

Gedurende een tocht kan er een vriendschapsband ontstaan. Na afloop van het project gebeurt het dat beiden elkaar nog wel eens opzoeken. De begeleider blijft geïnteresseerd in de jongere zijn leven en hoopt dat hij dit over een andere boeg gooit.

Albezon

Albezon rukt de jongeren uit hun vertrouwde leefomgeving waardoor ze de kans krijgen om los te komen van oude rollen en patronen.

Een begeleider laat de jongere van de eerste dag toe in zijn gezin. Jongeren vertoeven dagelijks in het huis van begeleiders. Voor velen is een normaal gezinsleven al een totaal nieuwe ervaring op zich. De begeleiders interesseren zich voor de jongeren. Zaken als hobby's en interesses worden uitgewisseld. Gedurende de periode dat ze met elkaar optrekken wordt er over van alles en nog wat gepraat. Begeleiders moeten erop letten dat de scheiding tussen werk en privé niet overtreden wordt.

Een begeleider vertelt: *“Het is onze taak hem op te nemen binnen ons gezin. We doen veel dingen samen zoals samen eten, theetje drinken, werken, activiteiten, ... Hij krijgt een plaats binnen ons gezin. Hij maakt kennis met onze levens en wij met die van hem. Maar er zijn grenzen. 's Avonds moet hij om 21u naar de studio, niet later.”*

De begeleiders spreken vaak over lotsverbondenheid, samen in eenzelfde schuitje, onder dezelfde omstandigheden. Het onthemingsproject is gedurende vier maanden de leefwereld van zowel jongere als begeleider, wat maakt dat er een voortdurende betrokkenheid op elkaars leven heerst.

Een begeleidster zegt: *“Op Albezon ben je zo betrokken op alles en iedereen omdat er geen of weinig afstand is. Wat soms wel zwaar is, maar wat het ook wel boeiend maakt. Je combineert je werk en je gezin eigenlijk. Het is een waardevol gegeven.”*

Gedurende het project ontstaat er een soort vriendschap. Begeleiders geven aan dat ze veel bijleren door het contact met de jongere.

De projectverantwoordelijke meent: *“Ik kan zeggen dat ik uit het contact met een aantal jongeren echt dingen heb bijgeleerd. Het zou me plezieren dat ik ze later nog eens terugzie. (...) Je leert de leefwereld van die jongeren kennen, bijvoorbeeld een jongere die de clanvorming van de zwarte bende in de achterwijken van Brussel uitlegde. Zelf ga je daar nooit iets van te weten komen. Dat zijn werelden die opengaan en als je daar geïnteresseerd in bent, dan is dat pure antropologie.”*

Begeleiders reflecteren over zichzelf gedurende een project. Ze vragen geregeld wat de jongere goed vindt aan hen. Ook na een tocht staan begeleiders stil bij wat ze geleerd hebben over zichzelf. Gedurende een project kan er een vriendschapsband ontstaan. Na afloop van het

project gebeurt het dat beiden elkaar nog wel eens opzoeken. De begeleider blijft geïnteresseerd in de jongere zijn leven en hoopt dat hij zijn leven over een andere boeg gooit.

Stelling 3: De begeleider is alert voor probleemsignalen.

~ Baart: aandachtige betrekking

Oikoten

De tocht wordt samen doorleefd. Zowel begeleider als jongere worden aan dezelfde levensomstandigheden blootgesteld bijvoorbeeld dezelfde fysieke kwaaltjes afhankelijk van weer en omgeving, weinig financiële middelen, weg zijn van alles wat vertrouwd is. Alles wat op de tocht plaatsvindt, gebeurt spontaan en onverwacht. Dit maakt dat het gezelschap aangewezen is op elkaar. Samen zorgen ze voor eten, zoeken ze naar een slaappleats, gaan ze naar de winkel, ... kortom de activiteiten die ze samen doen zijn zeer alledaags.

Een vertrouwensrelatie ontstaat pas na een aantal weken (soms wel maanden) stappen. De begeleider richt zich niet op het smeden van een vertrouwensband met de jongere. Hij laat de tocht zijn werk doen. Onderweg hebben ze het zwaar te verduren. De begeleider is de enige constante doorheen heel de tocht. De aanwezigheid van de begeleider geeft de jongere een veilig gevoel. Deze context maakt dat er een vertrouwensrelatie spontaan kan ontstaan.

Een tochtbegeleider vertelt: *“Een vertrouwensband is er niet van de eerste dag. Het is juist het tegenovergestelde. Jongeren wantrouwen ons zeer hard. Je moet er als begeleider niet aan denken om een vertrouwensband te creëren of te forceren. Daar kijken ze los door en ze gaan je het leven erg zuur maken. In het begin testen jongeren de begeleider uit. En als je daar in slaagt dan is er een mogelijkheid om over een vertrouwensband te spreken. Maar dan ben je al een tijd op weg hoor. Ze vertellen in het begin geen echte verhalen, maar eerder stoer macho gedrag over hun ervaring met de flikken, over de instelling.”*

De begeleider is alert voor de signalen die de jongere aangeeft. Hij heeft oog voor de processen die bij de jongere plaatsvinden. Bij aanvang van een tocht krijgt elke begeleider een dossier van de jongere te lezen. De begeleider houdt in het achterhoofd waarmee de jongere in het verleden moeilijkheden heeft gehad. Dit doet hij om bepaalde gedragingen beter te kunnen plaatsen en signalen tijdig op te merken.

Albezon

Begeleiders volgen samen met de jongeren het ritme van de dag. De activiteiten die ze doen zijn alledaags. Het samen beleven maakt dat er een zekere vertrouwdheid ontstaat tussen begeleider en jongere. De begeleider merkt uit gedragingen van de jongere wanneer er een probleem is. Hij probeert het ter sprake te brengen. Hierin heeft hij een afwachtende houding. De projectverantwoordelijke zegt: *“Bij ons krijgt de jongere de kans om zich bloot te geven, om het harnas achter zich te laten. De begeleider heeft hier een zeer afwachtende houding in. De begeleider geeft positieve prikkels, zo ‘nekeer een viske smijten’. Voelt de begeleiding dat de jongere dichtklapt dan blijf je daaraf. Een volgende keer komt het weer eens ter sprake. Het komt wel eens naar boven.”*

Een begeleider is niet gefocust op bepaalde problemen, hij laat gesprekken spontaan op gang komen. Een begeleidster vertelt: *“Als we met de jongeren samen werken, dan babbelen we vaak over dagdagelijkse dingen en dat kan wel eens uitlopen in een zeer ernstig en serieus gesprek. Daarin volgen we de jongere. Hij geeft aan wat hij wil en daar pikken we op in. Zo echt tussen de soep en de patatten door. Ook tijdens het afwassen komen de stevige gesprekken op gang.”*

Stelling 4: De begeleider vindt aansluiting bij de jongere.

~ Baart: aansluiting met het bestaande

Oikoten

Alvorens een onthemend project van start gaat wordt er een overeenkomst opgesteld waarin verschillende partijen betrokken worden. In dit ‘contract’ is het verhaal, op de manier dat de jongere het verteld heeft, neergeschreven. Het verhaal van de jongere wordt niet aangetast door het te herschrijven. Ook tijdens de tocht blijft datzelfde verhaal belangrijk. Wanneer de jongere zijn motivatie kwijt is, confronteert de begeleider hem terug met zijn verhaal. Op die manier bevestigen begeleiders dat er veel belang gehecht wordt aan zijn verklaring.

Een begeleider neemt afstand van de dossiers die over de jongere geschreven zijn. Hij verneemt verhalen van jongeren zelf en heeft aandacht voor wat de jongere doet. Tijdens de tocht komt de jongere in contact met nieuwe situaties waar hij verplicht wordt nieuwe antwoorden te zoeken. De tochtbegeleider geeft de jongere de ruimte zichzelf te

herontdekken. Een begeleider sluit een jongere niet op in vakjes zoals zo vaak gebeurd is. Hij laat de jongere zijn wie hij is. Hij heeft niet de intentie de jongere te veranderen of moraliserend op te treden. Tijdens de tocht zijn jongere en begeleider gelijkwaardige partijen met één doel: hun eindbestemming halen.

Een begeleidster vertelt: *“Een mooie waarde van Oikoten vind ik dat ze jongeren de kans geven op eigen kracht verder te gaan. Iedereen bepaalt zelf wat voor zichzelf belangrijk is. En jongeren voelen dat ze zelf op weg zijn. Wij hoeven de jongere niet te zeggen hoe het moet. De jongere komt daar zelf achter.”*

Albezou

Een begeleider houdt rekening met het handelingsplan waarin jongeren eigen doelstellingen hebben verwoord. Het handelingsplan wordt geregeld besproken. Er zijn tussentijdse evolutiegesprekken waarbij de begeleider de jongere vraagt naar zijn gevoelens en of de doelstellingen eventueel bijgeschaafd mogen worden.

Een begeleidster meent: *“Jongeren stellen doelen voor zichzelf op. Ze geven aan waar ze aan willen werken. Maar eens ze hier zijn verandert er zoveel. We besteden wel aandacht aan dat plan, we kunnen sociale vaardigheden bijbrengen of wanneer ze zich agressief voelen daar iets proberen mee te doen. Maar je moet de vraag stellen wat er echt achter hun doelstellingen zit. En dat kom je pas te weten door met de jongeren samen te leven.”*

Gedurende het project houdt de begeleider rekening met de competenties en de interesses van de jongeren. De eigenheid van de jongere wordt van bij aanvang van het selectieproces gerespecteerd. De invulling van een project wordt volledig bepaald door de jongeren. De begeleider weet wat de jongere interessant vindt en probeert zijn aanbod daarop te richten.

Een projectverantwoordelijke meent: *“Als een begeleider voelt dat de jongere openstaat voor filosofische gesprekken, voeren we deze. Maar bij een andere jongere stellen we dan weer al op voorhand vast dat er weinig gepraat en veel gewerkt zal worden. Dat de jongere al beseft dat hij zich geregeld wast, proper ondergoed aandoet, enz. De rest zullen we dan wel zien. Het zou dus geen zin hebben om met die jongere gesprekken te voeren over bijvoorbeeld het geloof of de evolutietheorie. Terwijl die andere jongere aangeeft dat hij erover wil praten, dat hij aangeeft dat hij competent is om over bepaalde onderwerpen te praten.”*

Stelling 5: Een begeleider neemt de werkelijkheid waar door de ogen van de jongere.

~ Baart: perspectiefwisseling

Oikoten

Zowel bij Oikoten als bij Albezon probeert een begeleider het gedrag van jongeren te begrijpen. Hij stelt zich de vraag vanwaar het gedrag komt en peilt naar de reden van een bepaald gedrag. Na een tijdje kan de begeleider de betekenis van het gedrag vatten. Vanuit de context van de jongeren zijn bepaalde gedragingen erg normaal. Hij gaat dus een stuk mee in de leefwereld van de jongeren. De begeleider geeft aan wat hij denkt over het gestelde gedrag zonder de jongere iets te verwijten. Een tochtbegeleidster zegt: *“De hele tocht is zoeken naar het waarom de jongere zich zo gedraagt. Je probeert het te snappen, ...”*

Albezon

De projectverantwoordelijke vertelt: *“Ik liep met een jongere in een winkel en hij ziet een mooi zakmes hangen. Hij zegt: “ik wil dat mes hebben en ik ga het pakken.” Ik stond versteld van wat hij zei en hij zag dat. Maar nadat hij vertelde dat het thuis heel normaal was dat zulke dingen gebeurden, begrijp je dat. Er hing helemaal geen enkel moreel aspect dat hem van stelen weerhield. Ik vertelde hem dat ik hem begreep, maar hij moest ook mijn visie daarom verstaan.”*

Stelling 6: De begeleider als vertegenwoordiger van sociaal-cultureel kapitaal.

~ Baart: zich aanbieden

Oikoten

De begeleider maakt geen deel uit van het sociale netwerk van de jongere. Ook laat hij de jongere niet toe in zijn sociale leven. Op tocht wordt iedereen van zijn sociale wereld gescheiden. Wel zien we dat de begeleider eigen sociaal-culturele waarden overbrengt naar de jongere. Dit doet hij niet bewust, maar het gebeurt spontaan. De begeleider hoedt er zich voor moraliserend te zijn.

Gedurende de tocht blijft de begeleider zichzelf in het contact met de jongere. Dit maakt dat hij spontaan dingen vertelt over eigen leven, interesses en hobby's. Hij staat stil bij de dingen die hem verwonderen (bijvoorbeeld de natuur, mooie kerkjes,...) en deelt dat met de jongere. De begeleider biedt iets nieuws aan waardoor het wereldbeeld van de jongere verruimt. Hij

toont een andere kijk op het leven. Een projectverantwoordelijke vertelt: *“Op tocht zie ik dat de jongeren vaak plezier krijgen of de schoonheid van de natuur beginnen te appreciëren. De begeleiders houden ervan om buiten in de natuur te zijn. Ze hoeven dat niet te zeggen, de jongeren voelen dat gewoon. Begeleiders die de aandacht van de jongeren richten op de bloemetjes of op diertjes enz... De begeleiders vertellen dan vanalles en ja, jongeren beginnen dan meer aandacht te hebben voor die zaken.”*

Na een tijd krijgt de begeleider meer aandacht van de jongere. Dit komt doordat de aanpak van de begeleider als zinvol beschouwd wordt. De begeleider spreekt inwoners van dorpen aan, groet mensen, ... De jongere observeert wat de gevolgen zijn van deze eenvoudige gebaren. Na verloop van tijd merkt de begeleider dat ook de jongere bepaalde gedragingen stelt en zich daar goed bij voelt. Vaak zijn buitenstaanders vriendelijk voor de jongere, waardoor het gevoel van eigenwaarde bij de jongere versterkt wordt. Dit gedrag is overgenomen van de begeleider. Op die manier leert de jongere alternatieve gedragsvormen aan en kan de begeleider als een rolmodel aanschouwd worden.

Een begeleidster zegt: *“Ik wil geen rolmodel zijn. Ik zie wel dat jongeren vaak bepaalde dingen overnemen. Maar ik geloof dat een bepaalde gevoeligheid dan al wel aanwezig is bij de jongere. Ik zie me gewoon als een externe prikkel waardoor die bepaalde interesse naar boven kan komen en zich verder kan ontwikkelen. Maar het kan niet zijn dat ze het gewoon overnemen, dat houden ze toch niet vol.”*

Albezon

Op cultureel gebied trachten begeleiders iets nieuws te bieden. Door het project komen jongeren los van de beperkende cultuur van Playstation, televisie, enz. Een begeleider tracht het in extremen denken bij jongeren te doorbreken. Door samen op te trekken brengt de begeleider, zowel bewust als onbewust, nieuwe waarden aan. Hij verruimt het wereldbeeld van de jongere. Een begeleider vertelt: *“De jongeren kopiëren onze waarden wel eens. Wat wel grappig is eigenlijk (lacht). Maar ik vind dat verrijkend voor de jongeren. Het zijn waarden die nieuw zijn, een nieuwe manier van kijken en dat beïnvloedt het gedrag van jongeren.”*

Volgens de begeleiders is het belangrijk te vertrekken vanuit die jongerencultuur. Een begeleider biedt iets aan binnen de leefwereld van de jongere. Zo maakt hij duidelijk dat de jongere zijn hobby's niet verkeerd zijn, maar probeert zijn kijk wat te verbreden.

De projectverantwoordelijke meent: *“De jongerencultuur mag je niet afkappen. Je moet er juist uit vertrekken. Bijvoorbeeld de gabbercultuur, ik zoek daar dingen van op en dan kan ik daar een gesprek over beginnen. Zo een praktisch voorbeeld is het merk Lonsdale. Ik vraag hen dan hoe ze daarop komen. Er zit zoveel meer achter dat merk. Op zich is dat geen racistisch merk.”*

Stelling 7: De begeleider is geduldig en geeft de jongere tijd.

~ Baart: geduld en tijd

Oikoten

De jongere heeft tijd nodig om te wennen aan de nieuwe situatie. Het is belangrijk dat een begeleider die ook geeft. Zoniet laat hij geen ruimte om een vertrouwensrelatie te doen ontstaan. In het begin vertellen jongeren stoere verhalen. De begeleider is geduldig met de jongeren. Alleen door geduld en tijd kunnen echte verhalen naar boven komen en dus ook een echte relatie.

Uit het verslag van een begeleider: *“Een begeleider heeft tijd en blijft onvermoeibaar. Hij is als een tuinier. Een goed tuinier weet dat hij met zijn dikke vingers van een jong slaplantje moet blijven! Hij mag alleen rond het plantje wieden, soms wat water geven, soms beschermen tegen de koude, eventueel wat mest geven. Hij wacht af en schept voorwaarden opdat de natuur zijn werk kan doen.”*

Een tochtbegeleidster zegt: *“Een grote pot geduld, neem dat maar mee in uw rugzak.”*

Albezon

De begeleider neemt een afwachtende houding ten aanzien van de jongere aan. Hij volgt de signalen van de jongere. Er is tijd en ruimte genoeg om bepaalde dingen ter sprake te brengen. Een begeleidster vertelt: *“Wat gezegd moet worden, zal ook gezegd worden. Ik bedoel, het kan zijn dat een jongere iets zegt en dat je eraan voorbijgaat. Maar ik ben er zeker van dat hij het op een ander moment zal aanbrengen. Er is tijd en ruimte genoeg. Als je dagelijks met elkaar optrekt dan...”*

Stelling 8: De begeleider is er onvoorwaardelijk voor de jongere.

~ Baart: trouwe toelg

Oikoten

De begeleider heeft het statuut van pleegouder. Dit wordt ook opgenomen in de overeenkomst. Hij gaat de verbinding aan om de verantwoordelijkheid voor de jongeren op te nemen voor zover dit als pleegouder van hem kan worden verwacht.

Uit het verslag van een begeleider: *“Mensen vroegen soms of ze mijn zoons waren. Ik heb telkens overtuigd “neen” gezegd. Toch denk ik dat ze het wat geworden zijn.”*

Een tochtbegeleider vertelt: *“Ik beschouw die jongens als mijn zonen. Het zijn waarschijnlijk geen doetjes en die hebben zeker fouten gemaakt. Als begeleider moet je die vaderrol toch opnemen en die gekwetste kinderen blijven zien. De rotzooi die ze gemaakt hebben is maar een gevolg van moeilijke situaties.”*

De begeleider is er voor de jongere wanneer deze het moeilijk heeft. Hij is steeds aanspreekbaar en luistert naar de verhalen van de jongere zoals ze verteld worden. De tocht is verrassend en brengt ongekende belevenissen teweeg. Het maakt de jongere onrustig juist omdat ze niet kunnen terugvallen op oude gewoontes. De begeleider is de enige constante op een tocht wat zekerheid en veiligheid schept. Het gedrag van de begeleider is voorspelbaar. Belangrijk is dat ze weten dat er fouten mogen gemaakt worden.

Een tochtbegeleider zegt: *“’s Morgens zet ik altijd koffie, wat er de dag voordien ook gebeurd moge zijn. Elke dag is een nieuwe en die begin je met een tas koffie. Dat is het enige dat ik de jongere kan bieden, die constante. Ze kunnen mijn gedrag voorspellen. Ze weten als ze ergens aankomen dat ik daar zal zitten.”*

Een begeleidster meent: *“Ik beoordeel jongeren niet op hun fouten. En dat weten ze. Ze kunnen altijd opnieuw beginnen. Zo is dat in het leven ook. Je mag vallen en terug opstaan.”*

Albezon

Een jongere leeft mee in het gezin van de begeleider. Het gezinsvervangende effect geeft de jongere vaak een gevoel van veiligheid. Een begeleider is er gedurende vier maanden onvoorwaardelijk voor de jongere. De jongere deelt tal van emoties met de begeleider zoals verdriet, woede, geluk en pijn. Tijdens de onthemingsprojecten zijn er alleen begeleiders waar

jongeren hun verhaal tegen kunnen doen. Wel geven begeleiders aan waar hun grenzen liggen.

3.2 Conclusies onderzoek

Uit ons onderzoek kunnen we afleiden dat begeleiders van onthemende projecten op een gelijkaardige manier te werk gaan als de presentiebeoefenaars van Baart. De presentietheorie vertoont duidelijke raakvlakken met de onthemende projecten.

Begeleiders van onthemende projecten bieden jongeren de kans zichzelf opnieuw te leren kennen. De begeleider vindt aansluiting bij de jongere door hem tijdens het project als gelijkwaardige partij te aanschouwen. Hij is vrij van enige vooringenomenheid en maakt zijn vertrouwen in de jongere zichtbaar. De begeleider is voortdurend aanwezig en gemakkelijk aanspreekbaar. Hij wint vertrouwen door de gevoelens en verhalen van de jongeren te erkennen en er te laten zijn. De begeleider is alert voor probleemsignalen en heeft een afwachtende houding. Hij stemt zijn ritme van werken af op het leefritme van de jongere, forceert niets en laat komen wat komt. De begeleider hanteert geen pedagogisch- of hulpverleningsconcept en richt zich ook niet op het veranderen van de jongeren. Hij vertrekt vanuit de leefwereld van de jongeren en laat hen ook toe in zijn eigen leefwereld. Gedurende het project delen beide partijen eenzelfde leefwereld. Doordat men steeds met elkaar optrekt deelt men een bepaalde geschiedenis waardoor er een speciale band kan ontstaan. Ook begeleiders geven zichzelf na verloop van tijd bloot. Dit kan leiden tot een eerlijk en open contact tussen begeleider en jongere waardoor de begeleider, onbewust, waarden overdraagt aan de jongeren.

Toch stellen we drie belangrijke verschilpunten vast. Ten eerste zien we dat niettegenstaande begeleiders zoveel mogelijk proberen vrij te zijn van vooringenomenheid, ze verbonden zijn met hun organisaties die een noodzakelijk kader bieden voor de onthemende projecten. Wel laten de organisaties de begeleiders zoveel mogelijk vrij in hun doen en laten. Ten tweede haalt men tijdens een onthemend project de jongeren uit hun vertrouwde omgeving terwijl de presentietheorie kiest voor een radicale aansluiting met de fysieke en psychische leefwereld van de betrokkene. Ten derde is er bij onthemende projecten ook steeds sprake van een

hulpvraag, de jongere schrijft een brief met zijn motivatie voor deelname aan het project. De presentiebeoefenaar zoekt de mensen op en biedt zichzelf aan.

Voorts komen een aantal verschillen tussen beide organisaties naar boven. Bij Oikoten vertrekt de jongere en begeleider op tocht nadat een overeenkomst tussen verschillende partijen wordt afgesloten. Het contract bevat regels, verwachtingen en motieven in de bewoordingen van de betrokken partijen. Albezon stelt voor het vertrek een handelingsplan op waarin de jongere zelf zijn doelen waarrond hij werken wil, vastlegt. Oikoten maakt duidelijk dat ze geen methodiek hanteren. Albezon echter zegt geïnspireerd te zijn door het ervaringsleren.

Stelling	Oikoten	Albezon
Vooringenomenheid begeleider	Geen agenda, plan of methodiek Niet specifiek opgeleid Gebonden aan organisatiewaarden	Geen agenda of methodiek Niet specifiek opgeleid Gebonden aan organisatiewaarden
Betrokkenheid Jongere-begeleider op elkaars leefwereld	Jongeren losmaken uit hun wereld Vertrekpunt: interesses jongere Tijdens tocht: lotsverbondenheid	Jongeren losmaken uit hun wereld Vertrekpunt: interesses jongere Tijdens project: lotsverbondenheid
Aandachtige betrekking begeleider	Afwachtend, maar alert voor signalen	Afwachtend, maar alert voor signalen
Aansluiting met het bestaande	Startovereenkomst Gelijkwaardige partijen	Handelingsplan Gelijkwaardige partijen
Perspectief begeleider	Vanuit de context van de jongere	Vanuit de context van de jongere
Sociaal-culturele invloed begeleider	Onbewuste overdracht waarden Alternatieve gedragsvormen	Onbewuste overdracht waarden Alternatieve gedragsvormen
Geduld en tijd begeleider	Afwachtende houding	Afwachtende houding
Presentie begeleider	Statuut van pleegouder	Geen statuut

ALGEMEEN BESLUIT

Zowel Oikoten als Albezon geloven zeer sterk in de therapeutische kracht van niet-therapeutisch werken.

Oikoten gaat ervan uit dat iedere methodische gerichtheid en ook vooringenomenheid kansen van het onthemende proces ontnemt. Oikoten hanteert de strategie van ontwapening. Niet de deskundigheid met de doelgroep maar wel levenservaring is het belangrijkste selectiecriteria voor begeleiders. Kandidaten die een moeilijke periode hebben doorgemaakt waar ze sterker uitgekomen zijn, lijken meer kans te hebben om geselecteerd te worden. De organisatie wil jongere en begeleider met gelijke wapens laten vertrekken op een onvoorspelbaar avontuur. Oikoten richt zich niet op problemen en laat de tocht zijn werk doen.

Albezon, op haar beurt, geeft aan geïnspireerd te zijn door het ervaringsleren. De organisatie verwacht bij de selectie van begeleiders, naast persoonlijke levenservaring en draagkracht, wél enige vertrouwdheid met pedagogische concepten. Begeleiders willen de jongeren hun eigen mogelijkheden leren ontdekken door samen met hen nieuwe ervaringen te beleven.

We kunnen besluiten dat zowel Oikoten als Albezon vanuit de losse pols tewaterk gaan. Onthemende projecten wijken dus af van andere vernieuwende initiatieven binnen de Bijzondere Jeugdzorg, die meestal de methodiek van het ervaringsleren hanteren. Medewerkers uit beide organisaties menen dat ontheming een kader op zich is waar jongeren de maximale ruimte krijgen om zichzelf te herontdekken.

Maar kan een organisatie wél functioneren zonder één of andere methodische aanpak? Beide organisaties hebben alleszins de kaap van 20 jaar werking overschreden. Voorts is het nut van onthemingsprojecten meermaals bewezen. Het hanteren van een bestaande methodiek is dus geen noodzakelijke voorwaarde om goed te kunnen functioneren.

We denken het unieke van onthemingsprojecten terug te vinden in de relatie tussen begeleider en jongere. Zowel Oikoten als Albezon doet afstand van het traditionele rollenpatroon van begeleider en jongere. Nochtans merken we bij de presentiebenadering van Andries Baart gelijkaardige interactievormen op tussen presentiebeoefenaar en de ander. Bij nader inzien blijken de verwachtingen die beide organisaties stellen aan haar begeleiders goed aan te sluiten bij de professionele kenmerken van de presentiebeoefenaar. De acht basisbeginselen

van de presentietheorie zijn ook van toepassing op de onthemingsprojecten. In tegenstelling tot wat Albezou en Oikoten dus zélf beweren, is er dus wel degelijk sprake van een (gedeeltelijke) methodologische aanpak.

Zowel bij ontheming als bij presentie kan de relatie tussen begeleider en de ander uitgroeien tot een vorm van ‘vriendschap’ wat niet mogelijk is binnen de gangbare hulpverlening. Beide kaders stellen een ontmoeting met de mens achter het masker centraal. Begeleiders zijn geïnteresseerd in de ware belevingen, gevoelens en gedachten van de jongeren en erkennen deze. De presentietheorie richt zich op mensen die maatschappelijk uitgesloten zijn en waarbij problemen zich zo opstapelen dat niemand nog wil luisteren naar hun verhalen. Ook de moeilijk te begeleiden jongeren nemen een plaats in de marge van de maatschappij in. Door hun woelige geschiedenis die meestal eindigt in een gemeenschapsinstelling creëren jongeren een negatief zelfbeeld die hun kansen in de toekomst sterk hypothekeren. Ze vertonen gedrag dat overeenstemt met het enge zelfbeeld. Meerdere malen voelen ze zich afgeschreven door alles en iedereen. Deze indruk willen begeleiders van onthemende projecten niet wekken. Ze maken duidelijk in de jongeren te geloven door hen op een gelijkwaardige manier te benaderen.

Zowel Baart als Albezou en Oikoten stellen dat hulpverlening pas succesvol is wanneer het individu in zijn eigenheid benaderd wordt.

Ten slotte zochten we een antwoord op de vraag of we ondanks de gelijkenissen ook verschillen tussen beide werkingen kunnen onderscheiden.

Hoewel beide organisaties vertrekken vanuit eenzelfde bekommernis voor de jongeren met een gelijkaardig doel voor ogen, stellen we duidelijke verschillen tussen de organisaties vast. Oikoten hecht belang aan het onthemende proces dat zowel de begeleider als de jongere gedurende de tocht doormaakt waardoor ze op gelijke voet staan. Voor beiden schept de tocht en het monotone stappen ruimte voor een ‘innerlijke dialoog’. De begeleider is samen met de jongere, maar tegelijk ook eenzaam. Het doormaken van eenzelfde proces is meer uitgesproken bij Oikoten dan bij Albezou. De permanenten op de boerderij in Zuid Frankrijk benadrukken wél een zekere lotsverbondenheid met de jongere doordat beiden in dezelfde omstandigheden leven. En ook het monotone van het werken op de boerderij geeft zowel begeleider als jongere de mogelijkheid om in alle rust na te denken over het eigen leven. We stellen dus ook bij Albezou vast dat het doormaken van een gelijkaardig proces bij jongere én begeleider aanwezig is, maar met dit verschil dat permanenten steeds voor twee jaar op de

boerderij huizen. Dit betekent dat ze vier jongeren (en een aantal kampen) begeleiden. Het onthemende proces voor permanenten komt hierdoor in gedrang. Na een jaar zijn begeleiders het leven op de boerderij gewoon. Het effect van de eenzame boerderij op jongeren en bezoekers vervaagt op die manier voor de begeleiders.

We kijken alleszins met interesse uit naar het geplande onderzoek van Minister van Gezondheid en Welzijn Inge Vervotte naar de effecten van onthemingsprojecten. Zowel Oikoten als Albezon wachten op een maatschappelijke erkenning. Toch is het belangrijk dat beide organisaties hun aparte plaats binnen de jeugdhulpverlening blijven behouden. Het mag niet zijn dat omwille van plaatsingstekort binnen de traditionele voorzieningen, jongeren in de richting van onthemende projecten geduwd worden. Mocht dit gebeuren dan zouden er minder intrinsiek gemotiveerde jongeren geselecteerd worden en de kans op succes zou een stuk lager liggen.

Projecten zoals die van Oikoten en Albezon zijn bij vele jongeren echter niet gekend, dus zonder informatie zouden zij sowieso nooit kunnen meedoen. De uitdaging ligt er daarom in om de jongeren maximaal te informeren, maar er zich tegelijkertijd voor te hoeden hen teveel in een welbepaalde richting te sturen. De duur van een onthemingsproject is immers relatief kort. Zij die niet intrinsiek gemotiveerd zijn, zullen minder snel het pantser achter zich laten en blijven zich misschien verzetten tot het moment waarop ze terug in België zijn. Een gebrek aan motivatie bij jongeren kan het effect van een onthemend project op de helling zetten en dat doet niet alleen afbreuk aan het project maar ook aan de vrijwillige inzet van vele begeleiders.

LITERATUURLIJST

Boeken en tijdschriften

Baart, A. (2003), Ongemakkelijk- zoals het hoort. In gesprek met kritische bemerkingen. *Sociale Interventie*, 12,2: 76-94.

Baart, A. (2004a), *Een theorie van de presentie*. Utrecht: Lemma. 918 p.

Baart, A. (2004b), *Introductie in de presentietheorie*, (on line), <http://www.presentie.nl/docs/Presentie%20filosofie.pdf> , gelezen op 17-02-07

Baas, N.J. (2005), *Wegen naar het rechte pad: Strafrechtelijke interventies voor delinquente jongeren, inclusief verplichte nazorg, en naar het effect van interventies die zich voor een strafrechtelijk kader zouden kunnen lenen, alsmede naar interventiecondities die dat effect beïnvloeden*, Den Haag: WODC, 106 p.

Bouverne – De Bie, M. & Roose, R. (2007), *Jeugdbescherming en bijzondere jeugdbijstand. Een sociaal agogische benadering*, Gent: Universiteit Gent.

Brinkman, F. & Nuy, M. (2004), *Aandacht als onvanzelfsprekend goed: Een kort vertoog*, (on line), <http://www.presentie.nl/documenten>, gelezen op 17-02-07

Duindam, T.; Glas, M.; Van Der Ploeg, J (1996), *De sprong wagen. Activerende hulpverlening in de jeugdzorg*. Utrecht: NIZW. 316p.

Driessens, K. & Geldof, D. (2003), Tijd voor aanwezigheid als voorwaarde voor duurzame hulpverlening. *Sociale Interventie*, 12,2: 18-30

Flikweert, M. & Steketee, M. (2003), Aandacht als methodiek om mensen te bereiken. *Sociale Interventie*, 12,2: 59-67

Geudens, H. (2003a), *Vlaams Beleid inzake jeugddelinquentie: synthese*, (on line), <http://www.osbj.be/osbj/publicaties/definitievesamenvattingbeleidsrapportdec2003.doc>, gelezen op 17-02-07

Geudens, H. (2003b), Cijferrapport, <http://www.osbj.be/osbj/publicaties/cijferrapport.pdf>, gelezen op 17-02-07

Greenwood, P.W.& Turner S. (1987), *The VisionQuest program: An evaluation*, (on line), <http://www.jrsa.org/jjec/programs/alternatives/evaluations.html>, gelezen op 20-11-06

Heyst, A. (2003), *Waar de presentietheorie allemaal goed voor is*, (on line), <http://www.presentie.nl/docs/Heijstv-Waarpresentiegoedvoor.pdf>, gelezen op 17-02-07

Kal, Doortje (2004), *De onopgeefbare wil het beste van iemands mogelijkheden waar te laten worden*, (on line), <http://www.presentie.nl/documenten>, gelezen op 20-03-07

Kersemaekers, M. (2003), *Een verheldering van vriendschap bij Baart aan de hand van Aristoteles Philia*, (on line), <http://www.presentie.nl/documenten>, gelezen op 17-02-07

Krols, N. (2003), Uitgesteld recht. Jeugdrecht in België vordert moeizaam. *Weliswaar*, 49,3:18-21.

Laan van der, G. (2003), Presentie als ingebedde interventie. *Sociale Interventie*, 12,2: 68-75.

Manschot, H. (2003), *Als een vriend...*, (on line), <http://www.presentie.nl/docs/Manschot-alseenvriend.pdf>, gelezen op 17-02-07

Mortelmans (2006), *Kwalitatieve onderzoeksmethoden*, Antwerpen: UA. 300p.

Oikoten vzw (1993), *Evaluatie Meisjesprojecten*

Oikoten vzw (1996), *Jaarverslag 1996*.

Oikoten vzw (2002), *Jubileumboek: 20 jaar oikoten*.

Oikoten vzw (2003), *Jaarverslag 2003*.

Oikoten vzw (2004), *Jaarverslag 2004*.

Oikoten vzw (2005), *Jaarverslag 2005*.

Schilder, L. (2003), Presentie in het maatschappelijk werk: wenkend perspectief of terug naar af. *Sociale Interventie*, 12,2: 40-49.

Sveen, R.& Denholm, C. (1993), Reflections by youth following a wilderness challenge program. *CriminologyAustralia*, 5,2: 16-22.

Teugels, M. (2003), Zwarte schapen op drift. Begeleiding van criminele jongeren: straffen of opvoeden? *Weliswaar*, 49, 1:10-13.

Van Garsse, L.& Vander Zande, K. (1993), *Waarheen leidt de tocht? Evaluatie van de Oikoten-tochten als hefboom tot maatschappelijke integratie van jongeren uit de Bijzondere Jeugdbijstand*. Oikoten vzw.

Vervotte, I. (2005), *Globaal Plan Jeugdzorg: de kwetsbaarheid voorbij...Opnieuw verbinding maken*, (on line), <http://www.cdenv.be/actueel/beleidsnota/2006/Jeugdzorg.pdf> , gelezen op 15-12-06

VRIND (2006), *Vlaamse Regionale Indicatoren; gezinnen versterken, zorgen voor mekaar en samenleven in diversiteit*, (on line), http://aps.vlaanderen.be/statistiek/publicaties/pdf/vrind2006/06_Gezondheid_2006.pdf , gelezen op 15-12-06

Vzw Albezon (2006a), *Vademecum voor begeleiders van onthemingsprojecten*. Ongepubliceerde uitgave.

Vzw Albezon (2006b), *Jaarverslag 2006*.

Yüksel, V. (2003), De beste straf is een slimme straf. Hardere aanpak jeugdcriminaliteit in Nederland. *Weliswaar*, 49, 5:30-33.

Krantenberichten

Carpentier, N. (2007a), 'De Vlaamse Jeugd: groot onderzoek probeert denken en doen.' in *De Morgen*, 21.03.2007

Carpentier, N. (2007b), 'Jongeren en geweld: tussen hype en realiteit.' In *De Morgen*, 06.02.2007

Herbots, K. (2007), 'Zinloos geweld is een makkelijk etiket om uiting te geven aan de verontwaardiging van de publieke opinie.' In *De Morgen*, 10.02.2007

Lefevre, F. (2006), 'Jongeren kunnen nu strenger gestraft worden.' in *De Morgen*, 26.04.2006

Wouters, S. (2004), 'De jeugd van tegenwoordig.' in *De Morgen*, 05.04.2004

Audiovisuele bronnen

Blanquaert, L. (2007), *De film van mijn leven* (TV-programma), Brussel: CANVAS, 27/03/07

N.(2002), *De laatste kans* (TV-programma), Brussel: CANVAS, 27/03/07

Websites

Albezon, <http://www.Albezon.be>

Belgisch Ministerie van Justitie, <http://www.just.gov.be>

Comité Bijzondere Jeugdbijstand, <http://www.CBJ.com>

Oikoten, <http://www.oikoten.be>

Ondersteuning Structuur Bijzondere Jeugdzorg, <http://www.osbj.com>

Presentie, <http://www.presentie.nl>

VisionQuest, <http://www.VisionQuest.com>